



INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”VI VET ALDRIG VAD VI KOMMER MÖTA”

En kvalitativ studie av risker i uppsökande socialt fältarbete

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete,
15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher
education credits

Kandidatnivå

Termin: Vårterminen 2018

Författare: Sebastian Andersson
Victor Oseghale

Handledare: Kristin Blom

Abstract

Titel: ”Vi vet aldrig vad vi kommer möta” – en kvalitativ studie av risker i uppsökande socialt fältarbete.

Författare: Sebastian Andersson och Victor Oseghale

Studien syftar till att undersöka risker som fältarbetare i Göteborgs stad upplever i sitt uppsökande arbete. Studien undersöker vilka förutsättningar som finns för riskers uppkomst, vilka risker som finns, hur de riskerna påverkar fältarbetarna samt hur riskerna hanteras. Studien har ett individ-, grupp- och samhällsperspektiv.

Med hänsyn till ämnets begränsade kunskapsläge utfördes studien utifrån en explorativ ansats. Kvalitativa semistrukturerade intervjuer genomfördes med tio fältassistenter från sex fältgrupper i Göteborgs Stad. Materialet kodades induktivt och analyserades utifrån ekologisk systemteori och kommunikationsteori.

Fältarbetarna uttryckte att de upplever ofrånkomliga risker i deras arbete som de måste förhålla sig till. Studien visade att en del av de risker som fältarbetarna upplever stämmer överens med vad som påvisats i tidigare forskning om socialarbetares utsatthet för risker. Utöver allmängiltiga risker i socialt arbete innehåller uppsökande socialt fältarbete även specifika förutsättningar för riskers uppkomst. Fältarbetets specifika förutsättningar består i att det utförs på en arena utanför socialarbetarens kontroll. Studien visade riskers bakomliggande motiv, samt fältarbetarens tröskel för vilka risker som de tolererar, har betydelse för hur de påverkas av risker. Studien fann fyra olika principer som fältarbetarna utgår från när de hanterar risker: Principen om att risker ska tas på allvar, principen om avdramatisering, principen om att påtala sitt syfte samt principen om kompensation.

Ämnesord: Fältarbete, Uppsökande arbete, Risk, Kommunikationsteori, Ekologisk systemteori

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Inledning	4
1.1. Varför risker i uppsökande socialt fältarbete?	4
1.2. Relevans för det sociala arbetet	4
1.3. Samhällsrelevans	4
2. Bakgrund	5
2.1. Socialt fältarbete	5
2.2. Fältarbete i Göteborg	6
2.3. Om uppsökande arbete	6
3. Syfte och frågeställning	8
3.1. Syfte	8
3.2. Frågeställning	8
4. Tidigare forskning	9
4.1. Val av tidigare forskning	9
4.2. Risk, utsatthet och påverkan i socialt arbete	9
4.3. Organisationens riskhantering och metoder för riskhantering	11
5. Teori och begrepp	13
5.1. Ekologisk systemteori	13
5.1.1. Bronfenbrenners ekologiska systemteori	13
5.1.2. Ekologisk systemteori i socialt fältarbete	14
5.1.3. Problematisering av ekologisk systemteori	15
5.2. Kommunikationsteoretiska begrepp	15
5.2.1. Mottagare och sändare	16
5.2.2. Kommunikationskategorier	16
5.2.3. Ickeverbale kommunikation	17
5.2.4. Självpresentation	17
5.2.5. Perception	18
5.3. Ekologisk systemteori tillsammans med kommunikationsteori	18
6. Metod och metodologi	19
6.1. Förförståelse och vetenskapsteoretisk utgångspunkt	19
6.2. Genomförande	19
6.2.1. Urval	20
6.2.2. Datainsamling	21
6.2.3. Bearbetning	21
6.2.4. Analysmetod	22
6.3. Studiens tillförlitlighet	23

6.4.	Forskningsetiska överväganden.....	23
6.5.	Arbetsfördelning.....	24
7.	Resultat och analys	25
7.1.	Förutsättningar för riskers uppkomst och riskfyllda situationer.....	25
7.1.1.	Inneboende risker i socialt fältarbete	25
7.1.2.	Uppgifter från organisationen	28
7.1.3.	Perception - risker kopplat till hur fältarbetare uppfattas	29
7.1.4.	Riskfyllda situationer	31
7.2.	Påverkan	32
7.2.1.	Motivet - vilken ekologisk nivå yttrar sig risken på?.....	33
7.2.2.	Fältarbetarens tröskel	34
7.2.3.	Är personlarm en trygghetsfaktor?	35
7.3.	Hantering	36
7.3.1.	Att risker tas på allvar	37
7.3.2.	Avdramatisering.....	40
7.3.3.	Att påtala sitt syfte för exosystemet.....	43
7.3.4.	Kompensation	44
8.	Slutsats	46
9.	Diskussion.....	48
	Referenslista	49
	Bilagor	51
	Bilaga 1 – Informationsmail.....	51
	Bilaga 2 – Intervjuguide	53

Förord

Vi vill tacka alla våra informanter som tagit sig tiden att dela med sig av sin kunskap. Det engagemang och intresse ni har visat för ert arbete och vårt ämne har inte bara möjliggjort denna uppsats, utan har fått den att överträffa våra förväntningar! Ett speciellt tack riktas till alla i fältgruppen där Sebastian gjorde sin VFU. Ni har varit en stor inspirationskälla för oss när vi valde att skriva om fältarbete!

Vi vill också tacka vår handledare Kristin Blom för hjälpsamma kommentarer och synpunkter. Trots att vi nästan aldrig höll en deadline för att skicka in våra utkast hade du kommentarerna klara dagen efter och gav oss nya idéer för hur vi skulle skriva uppsatsen på bästa sätt.

Slutligen vill vi tacka våra nära och kära för deras stöttning och tålamod under denna intensiva process.

1. Inledning

1.1. Varför risker i uppsökande socialt fältarbete?

En central anledning till att vi valde att undersöka risker i uppsökande socialt fältarbete är att jag, Sebastian, under höstterminen 2017 gjorde min VFU (verksamhetsförlagd utbildning) hos en av fältgrupperna i Göteborgs Stad. Under min tid i fältgruppen intresserade jag mig för hur medvetet fältarbetarna pratade om och arbetade med risker. Detta ledde till att jag skrev en reflektionsuppgift kring hur fältarbetarna använde sig av diskreta strategier för att undvika att riskfyllda eller hotfulla situationer uppstår. Uppgiften lyfte fram dessa, för den utomstående knappt märkbara, detaljer som genomtänkta och väl beprövade strategier. Uppgiften skrevs dock utifrån mitt perspektiv som VFU-student och vad jag uppfattade i situationerna. När vi utformade denna studie lade vi därför stort fokus på fältarbetarnas egna perspektiv på risker i sitt uppsökande arbete.

1.2. Relevans för det sociala arbetet

Enligt forskning om risker i socialt arbete står det klart att socialarbetare utsätts för risker (se till exempel Spencer & Munch, 2003). Däremot hade vi svårt att hitta forskning som berör risker just för socialt fältarbete. Socialt fältarbete har andra förutsättningar än andra former av socialt arbete bland annat genom att det utförs på en arena utanför socialarbetarens kontroll. Vi tror att fältarbetare är utsatta för risker specifika för deras verksamhetsområde och anser därför att det finns en kunskapslucka som en undersökning av vilka risker fältarbetare upplever och hur risker hanteras kan bidra till att fylla.

1.3. Samhällsrelevans

De senaste åren har begreppet utsatta områden använts frekvent i media. Begreppet är hämtat från Polismyndighetens (2017) lista över områden i Sverige som enligt dem kännetecknas av låg socioekonomisk status och ett betydande inflytande från kriminella. Polismyndigheten säger att de själva och andra samhällsaktörer har svårt att möta den problematik som finns i de benämnda områdena. En av de andra samhällsaktörer som är verksamma i dessa områden är fältarbetare. Av fältgrupperna i Göteborg är fyra verksamma i stadsdelar som inkluderar ett eller flera så kallade särskilt utsatta områden, och ytterligare en fältgrupp i en stadsdel som inkluderar ett så kallat utsatt område. Vi anser att fältarbetarnas upplevelser av att verka i dessa områden tillhandahåller ett viktigt perspektiv i samhällsdebatten om utsatta områden.

2. Bakgrund

2.1. Socialt fältarbete

Socialt fältarbete kan avse flera former av uppsökande arbete med socialt utsatta grupper. Med socialt fältarbete (i korthet fältarbete) menas i denna uppsats uppsökande socialt arbete riktat mot ungdomar. I begreppet fältarbetare innefattas alla de yrkestitlar som används av professionella för att beteckna socialt fältarbete.

Calissendorff, Höjer och Svensson (1986) skriver att grunderna för det sociala fältarbetet i Sverige riktat mot ungdomar lades under 1950-talet. I storstäderna, Stockholm och senare Göteborg arbetade de tidiga fältarbetarna med att söka upp ungdomar och slussa vidare dem till dåtidens socialbyråer.

Björn Andersson (2005) skriver att fältarbetet syftar till att vara socialt integrerande, det vill säga att hjälpa ungdomar som riskerar att hamna utanför samhället hitta en mer socialt accepterad livsbana. Andersson menar att detta baseras på en uppdelning av ungdomar i tre grupper: ”vanliga skötsamma ungdomar”, ”problemungdomar” och ungdomar i riskzonen att tillhöra ”problemungdomarna”.

Fältarbete riktar sig mot ungdomar som befinner sig i riskzonen för negativt normbrytande beteende. Behovet av riktat uppsökande socialt arbete mot ungdomar vilar på tanken om ungdomstiden som en tid av förändring, förändring som i någon mån innebär en identitetskris. Kriminalitet, missbruk, skolk och andra negativt normbrytande beteenden anses uppstå och utvecklas i samband med ungdomens identitetskris (Calissendorff, Höjer & Svensson, 1986).

Andersson (2013) använder yrkesverksammas egna röster för att illustrera hur uppsökande arbete, och i förlängningen fältarbete, kan förstås och vad som kännetecknar det. Andersson visar att fältarbetare ser på sin yrkesroll som obunden strukturella tyglar och att personliga faktorer uppfattas spela en betydande roll för ett gott arbete. Utifrån vad Andersson säger är socialt fältarbete en form av socialt arbete med ett stort handlingsutrymme för den enskilde fältarbetaren.

Riksförbundet för Fältarbete, (2016) även kallat RiF, skriver att det sociala fältarbetet bygger på att det ska vara frivilligt för ungdomarna att interagera med fältarbetarna, att man bygger upp ett förtroende och en tillit hos ungdomarna genom öppenhet och tydlighet, samt att man arbetar långsiktigt och med personkontinuitet. Fältarbetet ska inte innehålla ensamarbete, jourtjänstgöring, utredningsansvar eller kontrollfunktioner.

Socialt fältarbete som metod

Socialt fältarbete som metod består av fyra delar: uppsökande arbete, analys, insats och dokumentation/utvärdering (Ibid.). Nedan presenteras delarna utifrån RiF:s beskrivning (För vidare beskrivning av uppsökande arbete se 2.3 – *Om uppsökande arbete*).

Det uppsökande arbetet, grundläggande för det professionella sociala fältarbetet, sker i offentliga ungdomsmiljöer. Syftet med det uppsökande arbetet är att skaffa kunskap om ungdomars situation, söka kontakter med ungdomar och dela gemensamma upplevelser med dem. På så sätt vill man skapa hållbara relationer med ungdomarna, vilket skapar legitimitet för fältarbetaren i ungdomsmiljöerna och ger förutsättningar för att motivera och bedriva förändringsarbete med ungdomarna. Relationen till ungdomarna är således fältarbetarens viktigaste verktyg (Ibid.).

Fältarbetaren analyserar ständigt det uppsökande arbetet. Olika behov och önskemål som finns hos ungdomarna bedöms och val av insatser görs. Beroende på vilket behov som är störst för stunden och vilka insatser som är genomförbara prioriteras olika insatser. För att kunna göra rätt bedömningar av behov och insatser behöver fältarbetaren en bred teoretisk bas att luta sig tillbaka på (Riksförbundet för Fältarbete, 2016).

Insatserna görs på samhälls-, grupp- eller individnivå och kan vara av strukturinriktad, förebyggande eller behandlande typ. Enligt RiF behövs samtliga nivåer och typer av insatser för att förhindra sociala problem (Ibid.).

Samtidigt som dessa tre steg sker dokumenterar fältarbetaren regelbundet skeenden på fältet för att kunna urskilja tendenser och mönster i området, och utifrån det fatta beslut om passande insatser. Efter att en insats är genomförd är det viktigt att utvärdera dess effekt. Det är också viktigt att ungdomarnas tankar får ta plats i utvärderingen. Genom dokumentation och utvärdering kan fältarbetaren hitta brister i verksamheten och utveckla arbetsmetoden (Ibid.).

2.2.Fältarbete i Göteborg

Göteborgs Stad är indelad i tio stadsdelsförvaltningar. Sex av tio stadsdelsförvaltningar har fältgrupper med uppdrag att arbeta uppsökande mot ungdomar i stadsdelen. Utöver de sex fältgrupperna finns ytterligare en sjunde fältgrupp med liknande uppdrag, organiserad under Social resursförvaltning (ett kommunalt organ vars verksamhet omfattar hela staden). Den fältgruppens upptagningsområde består i Göteborgs stadskärna.

Det varierar mellan fältgrupperna hur många fältarbetare som är anställda, de anställdas utbildningsbakgrund, samt under vilken förvaltning fältarbetet organiseras. Uppdraget och arbetssättet är däremot liknande för samtliga, motsvarande RiF:s ramar.

2.3.Om uppsökande arbete

Socialtjänstlagen 3 kap. 1§ (SFS 2001:453) uttrycker att socialnämnden har som uppgift att “genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden”. Skrivelsen ålägger varje kommun att bedriva uppsökande arbete men specificerar inte närmare hur arbetet ska se ut.

Björn Andersson (2010:68) ger följande definition av uppsökande arbete: “Uppsökande arbete är en kontaktskapande och resursförmedlande social verksamhet som riktas till grupper, vilka ofta är svåra att nå med andra medel och som behöver ges stöd på ett lättillgängligt sätt i miljöer och sammanhang, vilka uppsökaren själv inte organiserar eller kontrollerar”. Som komplement till definitionen anges fyra centrala begrepp för att inringa det uppsökande arbetet:

- *Processperspektivet* - som tydliggör processen från kontaktskapande arbete, till stödande arbete och slutligen till arbete mot social förändring.
- *Etiskt förhållningssätt* - där respekt, lyhördhet och tillgänglighet är centralt eftersom man möter personer i utsatta situationer som har låg tillit till samhället och dess insatser.
- *Den särskilda relationen* - som karaktäriseras av informalitet och vardaglighet och bör vara stadig över tid.

- *Handlingskompetens* - med detta begrepp avses förmågan att etablera kontakter, bedöma behov och sammanlänka målgruppen med hjälp- och stödgivare (Andersson, 2010).

Enligt Andersson (Ibid.) finns litet skrivet om uppsökande arbete i grundböcker inom socialt arbete och ger tre möjliga skäl till det. För det första är det en väldigt liten del av det sociala arbetet som är uppsökande. För det andra menar Andersson att begreppet uppsökande arbete är självbeskrivande och sällan anses vara i behov av att definieras. Slutligen är det uppsökande arbetet ofta underförstått i andra begrepp, exempelvis uppsökande arbete riktat mot ungdomar som en del av fältarbete.

3. Syfte och frågeställning

3.1. Syfte

Denna uppsats syfte är att undersöka risker¹ som fältarbetare i Göteborgs Stad upplever i sitt uppsökande arbete. Uppsatsen har därmed fokus på fältarbetarnas egna perspektiv. Fältarbetares upplevelser avser dels vilka förutsättningar som finns för riskers uppkomst och vilka risker som finns, dels hur de riskerna påverkar fältarbetarna. Uppsatsen undersöker även hur riskerna som fältarbetare möter hanteras. Utifrån de väsentliga skillnaderna mellan fältarbete och annat socialt arbete undersöker uppsatsen även fältarbetets specifika förutsättningar för riskers uppkomst.

Eftersom fältarbetet utförs utifrån individ-, grupp- och samhällsperspektiv vill vi undersöka risker i det sociala fältarbetet med hänsyn till de perspektiven. Därtill vill vi undersöka hur fältarbetare interagerar med dessa nivåer. Därigenom vill vi undersöka olika aspekter av de risker de utsätts för, samt hur dessa risker hanteras.

3.2. Frågeställning

- Vilka specifika förutsättningar för riskers uppkomst finns i det uppsökande sociala fältarbetet?
- Vilka risker upplever fältarbetare i samband med sitt uppsökande arbete?
- Hur påverkas fältarbetare av risker i det uppsökande arbetet och vilka faktorer har betydelse för denna påverkan?
- På vilka sätt hanteras risker i det uppsökande arbetet?

¹ Med risk avser vi ett förhållande som kan leda till att fältarbetaren far illa fysiskt eller psykiskt.

4. Tidigare forskning

I detta kapitel redogörs för vårt val av tidigare forskning. Därefter presenteras forskning relevant för vår uppsats.

4.1. Val av tidigare forskning

I början av sökandet efter tidigare forskning har vi tagit reda på relevanta begrepp och sökord. Med hjälp av litteratur om fältarbete (Calissendorff, Höjer & Svensson, 1986; Fagerblom et al., 2005) har vi hittat relevanta begrepp för vårt ämne.

Relevanta svenska begrepp är: fältarbete, socialt fältarbete, uppsökande arbete och fältarbete med unga. Engelska motsvarigheter inkluderar Street Social Work, Detached Work, Outreach Work och Youth Work. Utöver begrepp som beskriver ämnesområdet fältarbete har vi tillämpat begrepp som hänför sig till vår problemformulering rörande risker. De begreppen är Risk, Threat, Violence och Abuse.

Vi har genomfört sökningar på engelska. Sökningar som inkluderade både begrepp som specifikt avsåg socialt fältarbete och risker gav inga relevanta resultat. Vi sökte därför efter socialt arbete och risker vilket gav ett stort antal resultat (ca 40 000). Inom den större sökningen upptäckte vi att många av sökresultaten som berörde risker för att socialarbetare ska fara illa fysiskt eller psykiskt innehöll begreppet Occupational Health, ett begrepp närbeläget arbetshälsa. Vi inkluderade därför begreppet i vår sökning och fick därefter ett hanterbart antal resultat där vi hittade forskning relevant för vårt syfte. Sökningarna gjordes på ProQuests databaser Sociology Collection och Social Sciences.

På grund av avsaknaden av tidigare forskning på vårt smalt avgränsade ämne valde vi att utgå ifrån forskning som behandlar andra slags socialarbetares utsatthet för risker i arbetet. Den tidigare forskningen berör följaktligen inte vår första frågeställning. Nedan presenteras fyra studier som på olika sätt berör risker, riskers påverkan och hantering av risker för socialarbetare. Vad gäller riskhantering har vi hittat relevant tidigare forskning på organisationsnivå. Vi har även funnit metoder för riskhantering utformade på organisationsnivå för tillämpning på individnivå.

4.2. Risk, utsatthet och påverkan i socialt arbete

Vår andra frågeställning berör vilka risker som kan finnas för fältarbetare. Horwitz (2006) beskriver i en kvantitativ studie vilka risker socialarbetare i USA:s sociala barnavård utsätts för. Risker som Horwitz nämner är verbala kränkningar, socialarbetares rädsla för sin säkerhet, fysiska angrepp från klienter, klienters skada på egendom, att arbeta med klienter i ömmande situationer, samt att inte kunna göra tillräckligt för enskilda klienter eller klienter överlag. Horwitz gör åtskillnad mellan direkta risker och indirekta risker. Den tidigare kategorin syftar på risker som socialarbetaren själv utsätts för, till exempel fysiska och verbala angrepp, medan den senare syftar på risker som socialarbetaren upplever i andra hand, till exempel att bevittna våld. Vi ser båda typerna av risker som relevanta för vår frågeställning.

I en annan kvantitativ studie om socialarbetares utsatthet för risker, utförd av Juhnseob Shin (2011) på sydkoreanska socialarbetare, påvisas ett samband mellan hur olika grupper av socialarbetare uppfattas av klienter och med vilken frekvens socialarbetare rapporterar att de

utsatts för våld. Studien baseras på ett urval av 413 socialarbetare och gör en jämförelse mellan social barnavård och serviceinriktat socialt arbete. Våld konstitueras i studien av fysiskt våld, verbala hot, skada på egendom och sexuella trakasserier.

Vad Shin (2011) kommer fram till är att grupper som uppfattas som kontrollerande (controlling roles) i högre frekvens rapporterar våldsincidenter än grupper som uppfattas som hjälpande (caring roles). Studien visar att socialarbetare verksamma inom "child protection", som kan jämföras med socialtjänstens barnavård, en typ av socialt arbete som enligt studien generellt uppfattas som kontrollerande har en högre frekvens av socialarbetares rapporter om våld. Den kontrollerande gruppen jämförs med den uppfattat hjälpande gruppen "community-service workers", som utför en form av socialt arbete med ett generellt serviceansvar där klienter själva söker kontakt. Shin säger även att socialarbetare som varit yrkesverksamma en längre tid i högre utsträckning utsatts för våld än de som varit yrkesverksamma en kortare tid. Shins diskussion om hur våldssituationer uppkommer gör sig nyttig då vi undersöker fältarbetares upplevelse av risker, där risken för våldssituationer kan innefattas.

Vår tredje frågeställning berör hur fältarbetare påverkas av risker i sitt arbete. Brian Littlechild (2005) beskriver i en studie effekter av våld, hot och aggressioner riktat mot socialarbetare. Studien behandlar forskningsfynd från socialt arbete i England, samt ett mindre antal kvalitativa intervjuer med socialarbetare i Finland. Littlechild visar att hot som riktas mot socialarbetarens person, snarare än dennes yrkesmässiga funktion, har större negativ påverkan på personen. Effekten som studien beskriver är relevant att jämföra med de effekter av riskutsatthet som vi ämnar beskriva i denna studie.

Spencer och Munch (2003) skriver om klienters våld mot socialarbetare inom den öppna psykiatrin. Spencer och Munch skriver att det enligt Susan Weinger finns stora skillnader i litteraturen rörande hur stor andel av socialarbetare generellt som utsätts för våld eller hot, och spannet rör sig mellan 50 till 88 procent. Spencer och Munch menar vidare att forskning visar att yngre och oerfarna socialarbetare lider större risk att utsättas. Här motsäger de anmärkningsvärt Shins (2011) fynd som nämnts ovan. Att uppfattningarna går isär om vilka grupper som är mest utsatta gör det intressant att fortsätta undersöka ämnet, eftersom det skulle kunna peka på att utsattheten för risker varierar mellan olika yrkesgrupper och kontexter. Tidigare forskningsfynd om andra slags socialarbetare gäller alltså inte nödvändigtvis för fältarbetare i Göteborg.

Spencer och Munch (2003) hävdar med stöd av tidigare forskning att klienters våld mot socialarbetare underrapporteras, vilket man delvis förklarar med att många socialarbetare upplever riskerna som en del av jobbet. Andra möjliga delförklaringar är uteblivet stöd från organisationen, rädsla för att bli dömd eller kritiserad av chefer och kollegor, att man inte kan föreställa sig att klienterna skulle kunna vara ett hot, samt att man prioriterar klienternas behov över sina egna.

Förutom de uppenbara fysiska effekterna som uppstår vid klienters våld mot socialarbetare listar Spencer och Munch (Ibid.) flertalet psykiska effekter däribland stress, rollkonflikt, rädsla, ångest och depression. De nämner även traumarelaterade symptom såsom hypervigilans², sömnsvårigheter och återkommande minnen från händelsen. Slutligen ökar klienters våld mot socialarbetare utbrändhet, sjukskrivning och personalomsättning.

² "en form av psykiska besvär i samband med stegrad uppmärksamhet på tänkbara hot, till exempel vid posttraumatiskt stressyndrom" (Egidus, 2008:291)

4.3. Organisationens riskhantering och metoder för riskhantering

Vår fjärde frågeställning berör riskhantering. Littlechild (2005) argumenterar för vikten av att organisationer tar arbetsrelaterade risker på allvar och utformar sätt att hantera sådana risker, för professionellas hälsas skull såväl som för att möjliggöra ett gott socialt arbete. Då vi i vår studie undersöker hur risker hanteras behandlar vi även hur fältassistenter upplever att risker hanteras på organisationsnivå. Här är Littlechilds forskning om organisationens ansvar relevant för vår studie.

Spencer och Munch (2003) presenterar en modell över viktiga beaktanden när man skapar policyer för att förebygga risker och hur man agerar efter att en incident har skett. Modellen är utformad utifrån arbete inom uppsökande psykiatri, men är öppen för förändringar och går även att appliceras på andra fält inom uppsökande socialt arbete.

Modellens förebyggande del består av tre delar: "client assessment", "environmental assessment" och "worker-related issues". Dessa delar kategoriserar olika riskfaktorer för klienters våld och bör ses över fortlöpande. "Client assessment" är enligt Spencer och Munch viktigt för att identifiera och förutse eventuella risker, såväl inför som under klientkontakt. Det möjliggör följaktligen att socialarbetaren kan vidta lämpliga försiktighetsåtgärder. Riskfaktorer hos klienten som socialarbetaren ska bedöma är akuta symptom, märkbara förändringar i beteende, ändringar i eller avbrott av medicinering, känt eller misstänkt droganvändande, om klienten genomgår behandling till följd av ett domstolsbeslut samt om klienten har en känd historik av våld (Ibid.).

"Environmental assessment" innehåller riskfaktorer i de miljöer där det uppsökande arbetet utförs, vilket i modellen bland annat innebär lokalsamhället. Då fältassistenter är verksamma i just lokalsamhället så ser vi forskning rörande skattning av risker på det temat som i synnerhet angelägen vår egen forskningsansats. Riskfaktorer i lokalsamhället kan vara att området har en känd narkotika- eller gängproblematik, om det nyligen har skett våldshandlingar i lokalsamhället, hur socialarbetare uppfattas i området, vilka "rutter" (egen översättning, vår anm.) som är säkra att ta till och från klientens hem, vilka utvägar som finns samt var man säkert kan parkera sitt eventuella fordon för att snabbt kunna lämna området vid behov och slutligen vilka områden som bör undvikas på natten (Ibid.).

Inom temat "worker-related issues" lyfter Spencer och Munch (Ibid.) olika färdigheter socialarbetare kan ha nytta av att träna upp, samt policyer som organisationen kan ta i beaktande. Färdigheterna att träna upp är effektivt kommunikationssätt i hot och våldssituationer, att kunna planera för "what if"-situationer och ha kunskap om vad som förväntas av socialarbetaren i hot och våldssituationer, samt icke-våldsamt självförsvar. Exempel på policyer som Spencer och Munch nämner är att arbeta i par, att ha styrdokument för vem man ringer först när situationer uppstår/har uppstått och beredskapsplaner. Därutöver kan socialarbetare dra vinning av att rollspela hotfulla situationer. Detta kan belysa socialarbetarens förmåga att bland annat bemöta klienten respektfullt och att vara medveten om sin fysiska position i rummet i relation till andra människor och utgångar, vilket Spencer och Munch menar är viktigt för att förebygga eller reducera risker för hot och våld. Avslutningsvis om den förebyggande delen skriver Spencer och Munch att socialarbetaren ska blanda fight/flight-instinkten med en klinisk magkänsla för att skapa sig en intuitiv bedömning av situationen. Om den intuitiva känslan är att något inte stämmer menar man att socialarbetaren ska lita på sin känsla och omedelbart lämna platsen, även om man inte har konkreta fakta att stödja sig på.

Spencer och Munch (2003) menar att organisationen behöver ha riktlinjer för vilka åtgärder som ska vidtas gentemot klienten som utfört våld, den anställde som har blivit utsatt och eventuella sekundära offer (familjemedlemmar, kollegor, närmaste chefen, med mera), samt ett fungerande system för att rapportera incidenter.

De åtgärder Spencer och Munch (Ibid.) nämner rörande klienten inom den öppna psykiatrin är att inte göra någonting, att omvärdera medicineringen, öka antalet uppsökande besök, inläggning på sjukhus, fängslande eller uteslutning från programmet. Vilken åtgärd som vidtas beror inte enbart på rättsliga grunder, utan även på vilka policyer och ställningstaganden organisationen har.

När det gäller åtgärder för den drabbade anställde menar Spencer och Munch (Ibid.) att man från chefshåll behöver se till så att den drabbade får fullt stöd från organisationen, både från kollegor och administrationen. Anställda som känner att deras organisation är stöttande är mindre benägna att lämna sitt arbete, vilket innebär att organisationen får en bättre kontinuitet och kvalitet.

Spencer och Munch (Ibid.), i likhet med Littlechild (2005), uttrycker ett behov av omfattande utbildning och träning om klienters våld och hänför ansvaret till ledningsnivå. Med bakgrund av det behov av kunskap om klienters våld som Spencer och Munch lyfter klargörs vikten av vår studies forskningssyfte: att undersöka upplevelser av och sätt att hantera risker inom det sociala fältarbetet.

5. Teori och begrepp

I detta kapitel presenteras de teorier och begrepp som vi har valt för att analysera vårt insamlade intervjumaterial. Först presenteras ekologisk systemteori, följt av olika kommunikationsteoretiska begrepp. Slutligen presenteras hur vi sammanväver dessa perspektiv med varandra. Vi har haft ett induktivt förhållningssätt (se 6.2.4 – *Analysmetod*) när vi har kodat materialet, vilket innebär att vi också grundat vårt val av teorier utifrån det insamlade materialet. Våra teorier har ett brett omfång och är därigenom i linje med vår explorativa ansats.

Ekologisk systemteori har vi sedan ett tidigt stadie tänkt på som en möjlig teori för att analysera risker i det uppsökande sociala fältarbetet utifrån individ-, grupp- och samhällsperspektiv. Efter kodningen av materialet kom vi fram till att detta var något vi ansåg passa vårt syfte och frågeställningarna.

Valet av kommunikationsteoretiska begrepp har skett helt och hållet efter kodningen av materialet. När vi hade valt vilket material vi ville använda sökte vi efter en teori som skulle kunna täcka allt det material som vi inte kunde förklara genom ekologisk systemteori. Kommunikationsteori lämpade sig särskilt väl eftersom vi bedömde att vårt empiriska material innehöll begrepp och uttryck som berörde kommunikation.

5.1. Ekologisk systemteori

Nedan kommer vi först att presentera Bronfenbrenners ekologiska systemteori utifrån hans bok *The Ecology of Human Development* från 1979. Därefter kommer vi att presentera vår egen tolkning av Bronfenbrenners modell, modifierad för att tillämpas på det sociala fältarbetet. Slutligen kommer vi problematisera vår tillämpning av ekologisk systemteori på det sociala fältarbetet.

5.1.1. Bronfenbrenners ekologiska systemteori

Ekologisk systemteori utvecklades av Urie Bronfenbrenner för att förklara hur system fungerar runt en individ i utveckling. Ekologisk systemteori syftar till att förklara hur individen påverkar och påverkas av olika system, belägna på olika nivåer i relation till individen.

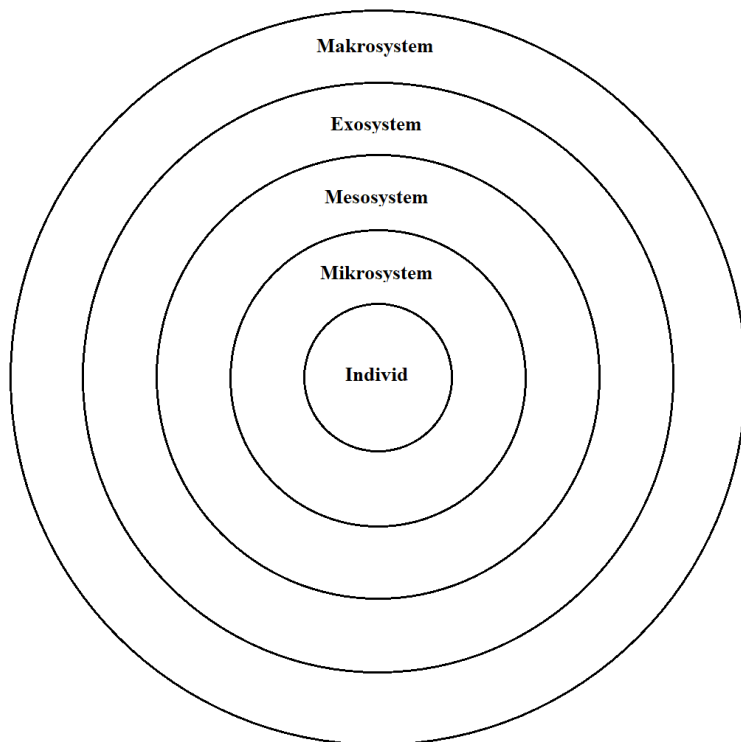


Fig. 1. Vår grafiska tolkning av Bronfenbrenners modell.

Det system som ligger närmast individen är mikrosystemet. Ett mikrosystem utgörs av individens direkta närmiljö. Utanför mikrosystemet finns angelägna system, där kontakt med individens primära mikrosystem bildar mesosystem. Mesosystem kan uttryckas som interaktionen mellan olika mikrosystem. Utanför mesosystemet finns exosystem. Exosystem är inte direkt angelägna individen och individens interaktion med system på denna nivå sker indirekt. Exosystem kan avse strukturella och organisatoriska förhållanden som indirekt får konsekvenser för individen. I nivån utanför finns makrosystem. Makrosystem avser den kulturella kontext vari inomliggande system befinner sig. Makrosystem innefattar därmed de samhälleliga värderingar som ligger till grund för hur de tre inre systemen utformas. Exempel på aspekter som utgör en individs makrosystem är klass, etnicitet och kultur (Bronfenbrenner, 1979).

När Bronfenbrenner beskriver system använder han begreppet *setting*. Setting avser det sammanhang var i individen befinner sig. När individen interagerar med sin direkta närmiljö, sitt mikrosystem, befinner den sig i ett sammanhang. När individen träder ut ur mikrosystemet och interagerar med mesosystem så träder den samtidigt in i ett nytt sammanhang.

Bronfenbrenner anger tre byggstenar som utgör setting – roller, aktiviteter och relationer, som påverkas av den kontext de sker i. Det betyder inte att personers beteende inte har kontinuitet mellan olika sammanhang, däremot måste personerna förhålla sig till det sammanhang de befinner sig. Därmed så påverkas deras beteende av rådande yttre omständigheter (Bronfenbrenner, 1979).

5.1.2. Ekologisk systemteori i socialt fältarbete

Även om Bronfenbrenner (Ibid.) utvecklade sin teori för att beskriva barns utveckling så är den formulerad på ett sätt som gör den tillämplig på andra områden. Ekologisk systemteori tar fokus på de interaktiva aspekterna i mänskligt beteende och behandlar ständigt individen i

relation till sin omgivning. Av den anledningen blir teorin ett nyttigt ramverk för att tala om mänsklig interaktion ur andra hänseenden.

I denna uppsats kommer Bronfenbrenners ekologiska modell tillämpas för att förklara hur olika system påverkar fältarbetarens arbete, med fokus på vårt syfte att undersöka risker associerade med fältarbete. Med individen som utgångspunkt, det vill säga den enskilde fältarbetaren, kommer vi beskriva hur individen interagerar med sin omgivning.

I Bronfenbrenners (Ibid.) modell består mikronivån av olika system i barnets direkta miljö, exempelvis familjen och skolan. Mesonivån består därefter av de kopplingar som finns mellan dessa mikrosystem, till exempel relationen mellan barnets föräldrar och lärare. I vår studie kommer vi däremot bara att undersöka fältarbetaren utifrån ett mikrosystem, dennes arbetsgrupp. I arbetsgruppen formuleras fältarbetarens roll och aktiviteter, samt etableras inbördes relationer. Vår användning av begreppet mesosystem skiljer sig här från Bronfenbrenners i det att vi använder begreppet för att beskriva möten mellan grupper. Till skillnad från Bronfenbrenners ursprungliga modell tillhandahåller vår tillämpning av mesosystem ett verktyg för att beskriva när en individ möter andra mikrosystem i egenskap av sin gruppmedlemsroll.

När fältarbetaren sedan träder ut i offentliga miljöer för att utföra sitt arbete så sker ett möte med nya sammanhang. Här interagerar fältarbetaren med mesosystem, andra system som bär på egna kontextuella förutsättningar. När fältarbetaren möter nya system så möter även dennes eget mikrosystem de nya systemen (Bronfenbrenner 1979).

5.1.3. Problematisering av ekologisk systemteori

I tillämpningen av systemteori på materialet är en svårighet att göra gränsdragningar mellan olika nivåer. Ett ställningstagande vi ställts inför är om och hur vi ska klassificera skillnaden mellan arbetspar och arbetsgrupp i förhållande till den ekologiska modellen. Är fältarbetarens arbetspar att anse som direkt miljö och därmed mikrosystem eller bör hela arbetsgruppen anses utgöra fältarbetarens mikrosystem? Utifrån information ur intervjuerna har vi förhållit oss till att fältarbetare har en direkt och nära relation till alla medlemmar i sin arbetsgrupp. I denna uppsats betecknar därför mikrosystemet hela arbetsgruppen.

Bronfenbrenner (Ibid.) skriver uttryckligen att exosystem är svårdefinierade. För att tala om exosystem krävs att en process sker i indirekt anslutning till ett mikrosystem, och att det förorsakar en sekundär process i mikrosystemet. Ett exempel på det är när ett organisatoriskt beslut fattas utanför en individs kontroll som föranleder en förändring i en organisation, vilket i sin tur förorsakar en förändring i en individs direkta närmiljö. Eftersom en individ kan ha visst inflytande över beslutfattande inom den organisation den tillhör är det svårt att avgöra vad som är en indirekt konsekvens och vad som är en direkt konsekvens. I denna uppsats avser exosystem de institutioner och institutionella verktyg som interagerar med individen.

5.2. Kommunikationsteoretiska begrepp

Nedan presenteras kommunikationsteoretiska begrepp som vi funnit relevanta för att förklara vårt material. Därefter beskriver vi hur kommunikationsteori kan tillämpas på det sociala fältarbetet, samt problematiserar vi vår tillämpning av teorin.

En kommunikationsteoretisk utgångspunkt är att allt mänskligt handlande har en kommunikativ aspekt. Utifrån den premissen kommunicerar människor ständigt, likaså

fältarbetare. I detta synsätt betonas fältarbetarens aktörskap i kommunikation. Kommunikationsteori kan förklara de olika sätt som fältarbetare kommunicerar med varandra, och med människor de möter. Följaktligen kan teorin även användas till att förklara de kommunikativa aspekterna av riskers uppkomst och riskers hantering.

Kommunikationsteorins styrka tillika svaghet är dess bredd. Med en så pass omfattande teori kommer vi missa vissa aspekter till förmån för andra, utifrån vad vi tolkar som kommunikation. Då allt handlande som fältarbetarna utför bär på någon form av kommunikation så kan vi omöjligt innefatta all kommunikation fältarbetarna sänder ut.

5.2.1. Mottagare och sändare

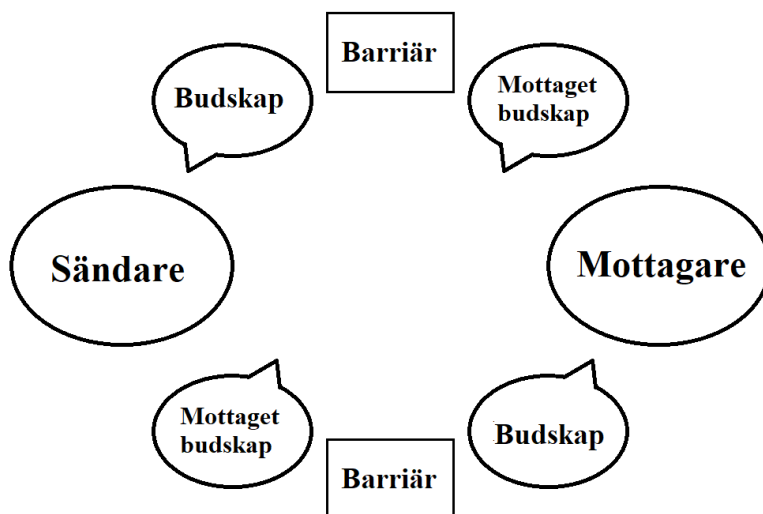


Fig. 2. Vår tolkning av kommunikationsprocessen mellan sändare och mottagare

Dimbleby och Burton (1999) beskriver den enklaste kommunikationsmodellen, bestående av två parter: sändaren och mottagaren. Sändaren försöker förmedla sitt budskap till mottagaren, men det mottagna budskapet är inte nödvändigtvis det samma. Detta beror på att budskapet förvrängs av mekaniska, semantiska och/eller psykologiska barriärer.

Mekaniska barriärer syftar till fysiska faktorer, exempelvis en bullrig ljudnivå som gör det svårt att höra vad som sägs. Semantiska barriärer berör hur ett felaktigt språkbruk skapar missförstånd. Psykologiska barriärer handlar om hur sändaren och mottagaren har sina respektive övertygelser, antaganden och erfarenheter som skapar ett inre filter för hur vi talar och hur vi tolkar vad andra säger till oss (Dimbleby & Burton, 1999). I denna uppsats kommer vi att fokusera på de psykologiska barriärerna (se 5.2.5 – *perception*).

Beroende på det mottagna budskapet ger mottagaren feedback genom ett budskap som går igenom samma process. Båda parter växlar således mellan att vara sändare och mottagare i kommunikationen (Ibid.).

5.2.2. Kommunikationskategorier

Dimbleby och Burton (Ibid.) talar om olika kategorier av kommunikation, baserat på hur många människor som är del i kommunikationsakten.

- Den *intrapersonella kommunikationen* är den kommunikation som utförs inåt, till jaget. Sändaren och mottagaren i kommunikationen är alltså samma person. Den intrapersonella kommunikationen innefattar inte bara att tala till sig själv eller skriva dagbok, utan även att tänka. Genom att tänka på någonting som har hänt under dagen kommunicerar vi inombords med oss själva om händelsen.
- Den *interpersonella kommunikationen* sker mellan två individer. Den sker ofta ansikte till ansikte, men kan också innefatta exempelvis ett telefonsamtal. Samtalet behöver inte heller nödvändigtvis ske i enrum, utan kan lika gärna utspela sig i öppna miljöer där andra människor är närvarande.
- *Gruppkommunikationen* berör kommunikation som sker inom och mellan grupper. Det görs en skillnad mellan små och stora grupper, där kommunikationen i små grupper kännetecknas av att den, liksom den interpersonella kommunikationen, sker ansikte mot ansikte. Större grupper samlas oftast av helt andra anledningar än små grupper, såsom publiken som går på en konsert (Dimbleby & Burton 1999).

5.2.3. Ickeverbala kommunikation

Dimbleby och Burton (Ibid.: 59) beskriver den ickeverbala kommunikationen som “en komplex kombination av tecken genom vilka vi kan kommunicera även när vi inte talar”. Den ickeverbala kommunikationen kan användas tillsammans med tal för att påverka betydelsen av det som sägs, eller utan tal som en egen kommunikationsform. Dimbleby och Burton delar upp den ickeverbala kommunikationen i tre större grupper: kroppsspråk, paraspråk och klädsel.

- *Kroppsspråket* utstrålar människors avsikter, känslor och attityder och delas i sin tur upp i fem undergrupper: *gester*, *mimik*, *kroppshållning*, *kroppsutrymme* och *kroppsnärhet* samt *beröring*. De förstnämnda två undergrupperna rör sätt att signalera och kommunicera med hjälp av armar och händer respektive ansikte, medan den tredje berör signaler som skickas genom olika sätt att föra sig på. De två sista undergrupperna handlar om signaler i hur nära eller långt ifrån sändaren ställer sig mottagaren, respektive i vilka situationer och på vilka sätt sändaren fysiskt rör vid mottagaren.
- *Paraspråket* innefattar ickeverbala tecken som signalerar hur ord ska tolkas. Det kan exempelvis handla om ljud som signalerar en reaktion på något som sägs, eller vara olika sätt som ord uttalas (volym, tonfall och betoning). Ur paraspråket kan man ofta utläsa sändarens känslor.
- *Klädseln* används för att signalera personlighet, identitet, yrke, klass och status. Kläder, hårstil och andra attribut syftar till att spegla vem sändaren är och skapar således ett ickeverbalt budskap om hur sändaren vill uppfattas (Ibid.).

5.2.4. Självpresentation

Dimbleby och Burton (Ibid.: 67) skriver att en viktig del av människans samspel i offentliga miljöer är dess självpresentation. Begreppet kan sammanfattas som att “vi iscensätter en föreställning genom en persona”. Dimbleby och Burton menar att människan i samspelet i offentliga miljöer, liksom en skådespelare i en teaterföreställning, ikläder sig en *persona*, en karaktär för att spela sin roll. Denna persona kan innehålla olika karaktärsdrag beroende på vad som anses passa in på den roll människan har i samspelet.

5.2.5. Perception

Begreppet perception ligger nära ovannämnda psykologiska barriärer i kommunikation och beskriver hur en mottagare konstruerar sin bild av en avsändare. Med perception avses hur människor uppfattar eller tolkar information genom filtret av sina egna känslor, sin förförståelse och andra kontextbundna omständigheter. I denna konstruerade bild ingår mottagarens uppfattning av avsändarens personliga egenskaper men också dennes uppfattning av avsändarens avsikter gentemot mottagaren. Perception är därmed en viktig aspekt av kommunikation (Dimbleby & Burton, 1999). Lennéer-Axelsson & Thylefors (2013) hävdar att missförstånd och skiljaktiga perspektiv hos kommunicerande parter förstås som bidragande faktorer till konflikters uppkomst. Därigenom är perception ett särskilt intressant begrepp för att förstå risker.

5.3. Ekologisk systemteori tillsammans med kommunikationsteori

Kommunikationsteori och ekologisk systemteori behandlar interaktion på olika nivåer. Vi kopplar de kommunikationsteoretiska kategorierna till de olika nivåerna i Bronfenbrenners ekologiska systemteori. Utifrån den kommunikationsteoretiska premissen att allt mänskligt handlande har en kommunikativ dimension menar vi att man kan diskutera interaktion mellan olika ekologiska system i kommunikationstermer. De två teoretiska modellerna blir därför enligt oss kompatibla med varandra.

6. Metod och metodologi

I detta kapitel redogörs för våra metodologiska ställningstaganden samt val av metod. Kapitlet är uppdelat i fem delar. Först presenteras hur vi förhåller oss till vår förförståelse om ämnet samt våra vetenskapsteoretiska utgångspunkter. Därefter presenteras hur vi genomfört studien. Sedan presenteras de etiska överväganden vi gjort under studiens gång. Därefter resonerar vi kring studiens tillförlitlighet. Avslutningsvis redogörs för arbetsfördelningen mellan oss två författare.

6.1. Förförståelse och vetenskapsteoretisk utgångspunkt

Förförståelse

Som nämnts i 1.1 – *Varför risker i uppsökande socialt fältarbete* har en av oss varit verksam som VFU-student i en fältgrupp. Detta är såklart både en fördel och nackdel. Å ena sidan har det gjort att vi har haft en del förkunskap om hur vi kan hitta källor som rör fältarbete. Det har dessutom hjälpt oss i kontakten med de olika fältgrupperna. Å andra sidan vill vi undvika att den personliga förförståelsen som skapats under VFU-tiden påverkar och förvränger det material som vi fått av intervjupersonerna. Framförallt gäller detta eftersom vår förförståelse har lett till vårt antagande om att det finns risker som är specifika för fältarbetet och dess uppsökande del. Hur vi har förhållit oss till detta under själva intervjuerna beskrivs nedan (se 6.2.2 – *Datainsamling*).

Vetenskapsteoretisk utgångspunkt

Vi har utgått ifrån en explorativ hållning i vår studie av risker i socialt fältarbete. Åsberg (2000) skriver att en explorativ hållning beskriver ett kunskapsfält som i regel inte beskrivits innan. En explorativ metod rekommenderas för att just undersöka tidigare obeforskade områden. Vi har valt en explorativ hållning då vi inte funnit någon tidigare forskning som berör vårt syfte.

I vår tolkning av det empiriska materialet har vi strävat efter att tillämpa en fenomenologisk reduktion. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) innebär fenomenologisk reduktion att forskaren inte tar ställning till en upplevelses objektiva sanningshalt, utan istället arbetar utifrån själva upplevelsen för att förstå det bakomliggande fenomenet. Vi har angett en initial kvalificering av vad vi syftar på med begreppet risk. Därefter har vi låtit intervjupersonernas associationer fylla begreppet risk och utgått från denna tolkning. Med andra ord styr intervjupersonernas upplevelser av risker begreppets innebörd.

Vad intervjupersonerna ser som en risk kan variera avsevärt mellan olika intervjupersoners utsagor. I vårt syfte intresserar vi oss för individernas upplevelser, framför en objektiv eller standardiserad föreställning av vad vi som forskare anser utgöra en risk. Vi har därför strävat efter att inrymma så många olika perspektiv som möjligt i denna studie, i enlighet med vårt syfte och vår explorativa hållning.

6.2. Genomförande

I detta delkapitel presenteras de metodval vi har gjort vad gäller urval, datainsamling, bearbetning och analysmetod.

6.2.1. Urval

Vårt urval är fältarbetare anställda inom Göteborgs Stad. Detta beror dels på att vi har en ingång till urvalet genom Sebastians VFU-tid, dels på att studien blir enklare att genomföra eftersom vi bor i Göteborg. Som boende i staden, samt med förförståelse från VFU:n, var vi medvetna om att det finns skillnader mellan Göteborgs stadsdelar och att det skapar olika förutsättningar för det sociala fältarbetet. Vi har därför kontaktat samtliga av Göteborgs Stads sju fältgrupper, i en strävan att få representanter från samtliga. Fältgrupperna har kontaktats genom de kontaktuppgifter som anges på Göteborgs Stads hemsida, i första hand genom mail, men även via telefon. På så sätt har vi riktat in oss på nu yrkesverksamma fältarbetare. När väl kontakt etablerats har den fortsatta kontakten med olika fältkontor gått antingen via enhetschefer och samordnare eller självvalda kontaktpersoner i varje fältgrupp. I den fältgrupp som Sebastian hade VFU har han initialt ställt frågan till hela arbetsgruppen om de var intresserade av studien och att eventuellt delta. De kontaktades sedan på samma sätt som övriga fältgrupper med en officiell inbjudan att delta.

Totalt har tio fältarbetare, ungefär en fjärdedel av fältarbetare inom Göteborgs Stad, deltagit i studien. De tio fältarbetarna är fördelade på sex olika fältgrupper, en till två fältarbetare per deltagande fältgrupp. Vi har tillämpat ett selektivt urval där vi eftersträvat att samtliga av Göteborgs stads fältgrupper representeras i urvalet. David och Sutton (2016) beskriver selektivt urval som att forskaren på förhand bedömer vilka potentiella intervjupersoner som är lämpligast ur kunskapsmässigt hänseende. När vi valt att begränsa oss till en till två fältarbetare från varje fältgrupp har vi inte trott att en enskild fältarbetare kan representera en hel fältgrupps upplevelser av risker i arbetet. Däremot har vi hoppats kunna förmedla en upplevelse av de unika förutsättningar som varje fältgrupp arbetar i, i sin stadsdel.

Av informanterna är sex män och fyra kvinnor. Bland informanterna är fem socionomer. Övriga informanter har annan yrkesrelevant utbildning (exempelvis socialpedagog eller fritidsledare). Informanterna har varit fältarbetare i mellan två och sju år, sju stycken över fyra år.

Kritik av urvalet

Sex av stadens sju fältgrupper har medverkat i denna studie, vilket innebär ett bortfall av en fältgrupp. Fältgruppen i fråga har tackat nej på grund av hög arbetsbelastning. Den sjunde fältgruppens upptagningsområde och målgrupps rörelsemönster skiljer sig väsentligt från övriga områden. Med bortfallet av den gruppen bedömer vi att viss information, specifik för arbetet i det området, går förlorad. Informationen om den uteblivna fältgruppens särskilda förhållanden har vi fått från övriga fältgrupper.

I inbjudan att delta i studien ges information att det är frivilligt att delta (se bilaga 1 – *Informationsmail*). Efter att Göteborgs Stads sju fältkontor kontaktats har medlemmar i fältgrupperna själva valt att delta. Vi har ingen insyn i varför just de personerna valde att delta, eller varför andra personer inte deltog. En möjlig förklaring skulle kunna vara att de fältarbetare som finner det ointressant eller jobbigt att prata om risker i sitt arbete inte vill delta i studien. Om så är fallet finns en risk att vår studie missar deras perspektiv.

Vid tre av de sex fältkontor där intervjuer genomförts har två intervjupersoner ingått i samma team (arbetspar som oftast arbetar tillsammans). Genom att intervjuerna genomförts enskilt med varje intervjuperson har vi försökt undvika att deras svar påverkar varandra. Under intervjuprocessen har vi märkt att teampartners ibland har gett snarlika svar. Vi tror att detta kan bero på att teampartners pratar och reflekterar mycket tillsammans, vilket kan skapa

konsensus kring vissa ämnen. Vid ett av fältkontoren har två intervjupersoner ur två olika team intervjuats. Vid två av fältkontoren har en person intervjuats.

6.2.2. Datainsamling

Vi har använt kvalitativa semistrukturerade intervjuer (se bilaga 2 – *Intervjuguide*). Semistrukturerade intervjuer har som mål att följa och fördjupa sig i intervjupersonens berättelser om dennes livsvärld (Kvale & Brinkmann, 2014). Metoden ökar våra möjligheter att fylligt återge intervjupersonernas upplevelser och reflektioner, vilket i sin tur ger ett material som lämpar sig för vårt syfte.

Vid intervjuerna har vi beslutat att Victor skulle ta en aktiv roll och vara den som styr intervjun, medan Sebastian tog en passiv roll och antecknade och höll koll på att inget tema missades. Båda hade ett gemensamt ansvar för att ställa följdfrågor. Kvale och Brinkmann (2014) talar om reflexiv objektivitet, som avser forskarens medvetenhet om sin förförståelse, och dennes förmåga att förhålla sig till den. Genom att fördela intervjuansvaret på detta sätt har vi velat minska Sebastians förförståelse skulle influera intervjun genom att materialet skulle hamna på en nivå där facktermer används utan att fältarbetarna beskriver vad de faktiskt menar. Då Victor styr intervjun med sitt utifrånperspektiv tror vi att det insamlade materialet har blivit mer lättförståeligt för den utomstående, då fältarbetaren talat till en oinitierad.

Även om vi upplevt datamättnad i vårt insamlade material, där liknande teman återkommit i flera intervjuer, kan vi inte uttala oss om den sista fältgruppen. Begreppet datamättnad syftar till att allt material som kommer fram i en intervju stämmer överens med det som sagts i de tidigare intervjuerna, det framkommer ingen ny information (David & Sutton, 2016).

6.2.3. Bearbetning

Samtliga intervjuer har spelats in med diktafon och transkriberats. Kvale och Brinkmann (2014) problematiserar transkriberingsprocessen utifrån att den skriftliga formuleringen av ett uttalande sker genom en tolkning. Översättningen från tal till text har diskuterats fortlöpande under transkriberingsprocessen. Nedan följer vår transkriberingsprocess.

I ett första led har materialet transkriberats ordagrant. I ett andra led har det översatts till en mer läsbar text. I detta led har ord som uttalats av intervjupersonen skrivits i sin korrekta stavning. Meningar har korrigerats grammatiskt för att öka läsbarheten. I ett tredje led har omskrivningar av identifierbara personuppgifter gjorts för att skydda intervjupersonernas anonymitet. Ovanstående avvägningar har gjorts då vi bedömt textens läsbarhet som viktigare för vårt forskningssyfte än ett ordagrant återgivande av deras. Nedan följer ett schema för hur omskrivningar av ord och meningar gjorts, i syfte att öka textens förståelighet och läsbarhet samt anonymisera deltagarna.

I originalmaterialet:	I slutmaterialet:
Namnet på en kollega	[kollega]
Namnet på stadsdelen	[stadsdel]
Namnet på ett område	[område]
Text som klippts bort	[...]
Intervjupersonen pausar	...
Ord som lagts till eller ändrats för att förmedla meningens innebörd	[exempel]

Längre meningar ur vilkas innebörd en läsare skulle kunna identifiera en plats som kan knytas till en stadsdel har skrivits om för att dölja stadsdelars identitet. Därigenom skyddas anonymiteten hos intervjupersonerna knutna till stadsdelen.

6.2.4. Analysmetod

Som analysmetod har vi valt tematisk analys. David och Sutton (2016) skriver att det inom den tematiska analysen är viktigt att låta materialet styra vilka teman och koder som används, istället för det motsatta. Under analysen av materialet har vi använt kodning. Kodning innebär att forskaren läser igenom sitt utskrivna material och kodar bitar som anses relevanta. Kodning är ett vanligt sätt att inom samhällsvetenskapen få översikt över materialet. Ur de koder som konstrueras utformas mer systematiska begrepp som kallas kategorier (Kvale & Brinkmann, 2014).

Motsvarande våra frågeställningar har vi tematiserat textmaterialet. Temana är *riskers förutsättningar*, *risker*, *riskers påverkan* och *hantering av risker*. Temat riskers förutsättningar betecknar de förutsättningar som ligger till grund för riskers uppkomst. Temat risker berör risker som fältarbetarna utsätts för. Temat riskers påverkan betecknar den påverkan som intervjupersonerna uppger att risker har på dem. Temat hantering av risker betecknar hur risker hanteras.

Efter att vi ur frågeställningarna initialt utformat dessa teman har vi under de fyra temana läst ut kategorier. Kategorierna har utvecklats induktivt genom att leta efter återkommande mönster i våra koder. Kvale och Brinkmann (2014) beskriver induktion som att forskaren låter sitt empiriska material bestämma vilka frågor som borde besvaras. Induktiv kodning används därför för att identifiera intressanta mönster och utforma möjliga förklaringsmodeller för dessa. Våra kategorier har skapats, utvärderats, förändrats, slagits samman och/eller tagits bort under kodningsprocessen. Vi har alltså använt oss av en datastyrd kodning, vilket enligt Kvale och Brinkmann (Ibid.) innebär att forskaren konstruerar koderna utifrån materialet och hur forskaren tolkar det.

David & Sutton (2016) beskriver skillnaden mellan *sociologisk kodning* och *in vivo-kodning*. Den förstnämnda avser de koder forskaren utformar ur materialet med hjälp av teoretiska verktyg. Den sistnämnda avser termer som forskaren upptäcker återkommer i det empiriska materialet. En sådan term skulle kunna vara ett teoretiskt begrepp som intervjupersonen själv använder för att beskriva ett fenomen. I linje med vår explorativa och kvalitativa ansats har vi

i vår analys använt oss av begrepp som intervjupersonerna själva använt. Vi har även använt begrepp ur vår teoretiska tolkningsram.

David & Sutton (2016) rekommenderar att forskaren pekar på tre från varandra oberoende exempel för att kunna underbygga ett mönster i sitt material, för att visa på att forskaren inte använder enskilda undantag för att styrka sin tes. Vi har möjligaste mån eftersträvat att följa rekommendationen.

6.3.Studiens tillförlitlighet

Reliabilitet avser en studies tillförlitlighet och används ofta för att diskutera om en studie kan återskapas (Kvale & Brinkmann, 2014). Begreppet har länge varit rådande i forskningssammanhang men är problematiskt vid kvalitativ forskning. En utgångspunkt för kvalitativ forskning är de unika och situationsbundna aspekterna av forskningsresultatet. Att tolkningen av empirins kvalitet är situationsbunden gör det därför svårt att tala om återskapande av forskningsresultat. Vi har därför valt att använda oss av kriterium anpassade för kvalitativ forskning.

Bryman (2011) nämner fyra kriterier för att bedöma kvalitativa samhällsvetenskapliga studies tillförlitlighet: trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och konfirmerbarhet ("confirmability").

Trovärdighet avser huruvida forskningsresultatet utgör en rimlig tolkning av verkligheten. För att åstadkomma hög trovärdighet föreslår Bryman (2011) att forskningsregler följs, samt att informanter i efterhand bekräftar sin utsago - respondentvalidering. Utifrån tidspress har vi inte kunnat genomföra respondentvalidering, vilket försvagar trovärdigheten.

Överförbarhet åsyftar forskningsresultatets överensstämmelse med den större populationen i andra kontexter. För att uppnå hög överförbarhet rekommenderas fylliga detaljbeskrivningar av empirin (Ibid.). Vårt breda urval om tio informanter har bidragit till en mångfald av perspektiv. Denna mångfald har möjliggjort fylliga beskrivningar av det undersökta ämnet, vilket stärker studiens överförbarhet. Bortfallet av en fältgrupp talar emot studiens överförbarhet då denna grupps perspektiv saknas.

Pålitlighet avser forskningsprocessens transparens. För att uppnå hög pålitlighet menar Bryman (Ibid.) att omständigheter runt forskningen bör synliggöras för att möjliggöra granskning utifrån. Vi anser oss ha återgett vår forskningsprocess alla skeden på ett utförligt sätt, varvid studiens pålitlighet ökar.

Konfirmerbarhet avser forskarens strävan att minska sin egen påverkan på forskningsresultatet (Ibid.). Utifrån vår utförliga reflektion kring vår förförståelse (se 6.1 – *Förförståelse och vetenskapsteoretisk utgångspunkt*) och vår aktiva strävan att minska den (se 6.2.2 – *Datinsamling*) anser vi oss ha stärkt forskningsresultatets konfirmerbarhet.

6.4.Forskningsetiska överväganden

I detta delkapitel presenteras hur vi förhållit oss till Vetenskapsrådets (2017) fyra forskningsetiska principer: konfidentialitetskravet, nyttjandekravet, informationskravet och samtyckeskravet.

Materialet har behandlats på sådant sätt att deltagarnas identitet skyddas. Vi har inte kopplat citat till enskilda fältgrupper och vi har anonymiserat samtliga deltagare. Uppsatsen innehåller hänvisningar till enskilda händelser, och beskrivningar av platser utifrån vissa kännetecken. Beroende på läsarens förkunskaper om Göteborgs Stad och händelser knutna till staden så blir fullständig *konfidentialitet* svår att bibehålla. Utanför gruppen fältarbetare i Göteborgs Stad, samt kranskommunerna, torde intervjupersonernas konfidentialitet vara bättre skyddad än inom gruppen. Inom gruppen fältarbetare i Göteborgsområdet uppfattar vi att det finns en så pass god kännedom mellan kollegor att bibehållen konfidentialitet inte kan garanteras. Samtidigt som vi inte fullt garanterar intervjupersonernas konfidentialitet, anser vi oss ha gjort vad vi kunnat för att skydda deras identitet.

Under hela uppsatsen har vi diskuterat hur vi ska förhålla oss till kön, etnicitet och andra personliga egenskaper hos våra intervjupersoner. Dessa frågor har aktualiserats ytterligare då vi spekulerat i vilken inverkan ovannämnda personliga egenskaper kan ha på vårt ämnesområde, risker - och närmare bestämt riskers uppkomst. Eva Skaerbaek (2012) förklarar att kunskap om betydelsen av till exempel kön kan gå förlorad i strävan att skydda anonymiteten hos forskningsdeltagare. Även Anne-Sofie Nyström (2012) understryker hur anonymisering av detta slag kan osynliggöra hierarkiska strukturer. Med det i åtanke har vi ändå beslutat att, inom ramen för denna studies syfte, anonymisera materialet utan hänsyn till dylika personliga egenskaper. Intervjupersonerna benämns sekventiellt med en bokstav allteftersom de citeras. Den första intervjupersonen som citeras benämns *Fältarbetare A*, den nästkommande benämns *Fältarbetare B*, et cetera.

Det insamlade empiriska materialet har endast använts i syfte att genomföra uppsatsen. Efter uppsatsens genomförande har allt fysiskt material förstörts och datafiler och ljudupptagningar raderats, i enlighet med *nyttjandekravet*.

I enlighet med *samtyckeskravet* har studiedeltagandet varit frivilligt. Informanterna har samtyckt muntligen till studiedeltagande och har getts möjlighet att tillägga eller återkalla information ur empirin.

Utifrån *informationskravet* har samtliga intervjupersoner informerats om ovanstående förhållanden gällande konfidentialitet, nyttjande av material, och samtycke. Informationen har förmedlats till deltagarna både via mail och muntligen vid intervjutillfället (se bilagor).

6.5. Arbetsfördelning

För oss har det varit viktigt att ha en jämn och rättvis arbetsfördelning. Vi har genomfört alla moment i forskningsprocessen tillsammans och jämnt fördelat, inte bara för solidaritets skull utan främst för att slå vakt om materialets kvalitet och integritet. Intervjuförfarandet är det enda moment där en av oss har haft en mer aktiv roll, med motiveringen som nämns ovan (6.2.2 – *Datainsamling*).

7. Resultat och analys

Vårt resultat kommer att presenteras och analyseras nedan i tre delar: *förutsättningar för riskers uppkomst och riskfyllda situationer*, *riskens påverkan* och *hantering av risker*.

Den första delen behandlar förutsättningar i och kring det uppsökande sociala fältarbetet som kan skapa risker, samt situationer som uppstått ur dessa förutsättningar. Den andra delen behandlar hur dessa förutsättningar och situationer påverkar fältarbetarna. Den tredje delen behandlar vilka olika sätt som riskerna hanteras på olika nivåer.

Intervjupersonerna har gett väldigt olika svar kring våra frågeställningar. Vi har sett en tendens i att risker är vanligare förekommande för de fältarbetare som arbetar i upptagningsområden som innehåller särskilt utsatta eller utsatta områden än de som inte gör det. Samtliga fältarbetare uppger att det kan finnas risker i det uppsökande fältarbetet. För några av fältarbetarna är det hypotetiska risker, medan andra kan redogöra för riskerna från egna upplevelser.

7.1. Förutsättningar för riskers uppkomst och riskfyllda situationer

I detta delkapitel presenteras först tre förutsättningar i det uppsökande sociala fältarbetet som kan skapa risker. Dessa är *inneboende risker i socialt fältarbete*, *uppgifter från organisationen* samt *perception*. Med inneboende risker avser vi risker som fältarbetarna beskriver som en naturlig del av arbetet. Uppgifter från organisationen är risker som i större utsträckning är föränderliga. Som namnet antyder beror dessa risker på vilka uppgifter fältarbetare tilldelas av den organisation de arbetar inom. Under perception redogör vi för risker som uppstår i samband med hur fältarbetare uppfattas. Därefter presenteras riskfyllda situationer som uppstår utifrån nämnda förutsättningar.

7.1.1. Inneboende risker i socialt fältarbete

Oförutsägbarhet i möten på andras arenor

Bland det första som flera fältarbetare uttryckte när de bads beskriva vad som kännetecknar fältarbetet är att det inte sker på deras egen sociala arena. Att de inte har kontroll över den sociala arenan de är verksamma på medför oförutsägbarhet, vilket kan innebära risker. Fältarbetare A uttrycker det såhär:

A: Riskerna vi har i vårt arbete är att vi vet aldrig vad vi kommer möta när vi går ut på en kväll. Detta eftersom att vi är på ungdomarnas arena, i deras miljö där de rör sig. På så sätt så styr vi inte över miljön på något sätt, utan vi är bara ett inslag i den.

Här aktualiseras setting-begreppet som Bronfenbrenner (1979) använder för att beskriva varje systems unika förutsättningar. Ungdomarnas arena avser här de unika förutsättningar som råder i ungdomarnas mikrosystem. Vad Fältarbetare A beskriver är hur sammanhang utanför den egna mikronivån ligger utanför fältarbetarens kontroll. Detta förhållande utgör i sig en eventuell risk då fältarbetaren aldrig vet vad denne kommer att möta. Fältarbetare B säger såhär om att verka på arenor bortom den egna kontrollen:

B: Vi behöver förhålla oss mer än vissa andra yrkesgrupper, för att vi är på alla andras arenor alltid. Vi har aldrig en egen arena och av den anledningen behöver vi respektera det mycket mer på något sätt.

Även här framgår hur fältarbetaren inte har kontroll över arenan denne befinner sig på i sitt yrkesutövande. Fältarbetare C understryker hur fältarbetet sker i miljöer utanför fältarbetarens kontroll:

C:Något som är problematiskt är att vi inte har en egen arena (...) där vi kan ha våra regler utan vi är alltid på andras arenor, och då är det olika intressen som kommer samman. (...) Kriminalitet är en riskfaktor, framförallt vuxna kriminella som inte är våran målgrupp som befinner sig i offentliga miljöer. Och där finns även ungdomar som är i riskzon för kriminaliteten, så där finns ju också vi.

Fältarbetare C beskriver en aspekt av de risker som hen möter som fältarbetare. Som medlem av gruppen fältarbetare så möter Fältarbetare C andra aktörer: ungdomar i fältarbetets målgrupp, samt kriminella element som finns i området. Essentiellt för fältarbetet är att fältarbetaren befinner sig på denna arena, där det även finns risker. Bronfenbrenner (1979) klargör att varje system har sina egna relationer, aktiviteter och roller som formar förutsättningarna för interaktionen mellan en individ och ett system, eller mellan två system. När fältarbetarna arbetar uppsökande med de ungdomar de har i uppgift att arbeta mot så kommer de i kontakt med system som har egna förutsättningar. Förutsättningarna som nämns ovan kan i sin tur innebära risker för fältarbetare.

Riskfyllda miljöer

Fältarbetare B tillfrågas om vilka risker som finns i arbetet och svarar att:

B:Då tänker jag på det här att det är väldigt oförutsägbart, fältarbete. Jag tror att det är en klyscha men så är det ju, att ingen dag är den andra lik.

Fältarbetare B ansluter sig till tidigare informanter i uppfattningen att oförutsägbarhet är ett centralt kännetecken för fältarbete, och att oförutsägbarhet kan innebära risker. Hen fortsätter:

B:Det kommer alltid risker för vi vet inte vilka det är vi möter och ja, där tror jag det är charmen i jobbet men det är också så klart när alla andra går. Vi och polisen är de enda som delar arbetsplatsen egentligen. Och det säger sig självt i min värld att vi är på platser där det förväntas begås brott.

Ytterligare ett kännetecken för fältarbetet är att det utförs i riskfyllda miljöer. När individen lämnar ett bekant setting, och träder in i ett annat så finns där också nya förutsättningar (Bronfenbrenner, 1979). I fältarbetarens möte med nya mikrosystem presenteras nya förutsättningar på mesonivå.

D:Det är många gånger som jag tänker att vi lever i en miljö där vi faktiskt är väldigt utsatta. Där vi umgås och skapar relation med kriminella ungdomar som i sin tur kanske måste uppvisa eller statuera exempel eller skrämman eller... och på så vis... ja, vi lever i deras miljö. Vi uppsöker deras gator och torg. Och vi stör. Vi ställer frågor. Vi anmäler. Vi går vidare med information. Vi blir "golare", vi blir hotfulla mot deras verksamheter som dem bedriver. Så att ja, det är en riskfull miljö för oss, det är det absolut.

Fältarbetare D beskriver hur mötet mellan det direkta mikrosystemet, fältgruppen, och andra mikrosystem, "kriminella ungdomar" utspelar sig. Processer som pågår inom en ungdomsgrupp, till exempel att en ungdom är i behov av att statuera exempel inför sin grupp, kan potentiellt medföra konsekvenser för fältgruppen när de två grupperna kommer i kontakt. Möten på mesonivå, mellan olika grupper, kan på detta sätt innebära risker för den enskilde fältarbetaren. Risken tar sig uttryck kommunikativt, dels genom att ungdomen kommunicerar inom sin grupp och dels genom att ungdomen kommunicerar med fältarbetaren.

E: Riskerna i arbetet är många gånger att, när vi började här till exempel, då träffade vi ju ungdomar som står uppe runt olika torg. De har på sig skottsäkra västar, pistoler, vissa av de här individerna känner vi – vissa känner vi inte. Så det är ju definitivt en riskmiljö man befinner sig i.

Ur Fältarbetare Es berättelse går det att tolka hur flera aspekter kan skapa en riskfylld miljö. För det första finns det en oförutsägbarhet i mötet eftersom det sker i ungdomarnas miljö, samt att vissa av ungdomarna är okända för fältarbetarna. För det andra finns det ett uttalat, men tydligt våldskapital hos ungdomarna. Ungdomarnas vapen symboliserar detta våldskapital och skapar en form av ickeverbal kommunikation som uttrycker vem som har makten i det setting möter sker. Det uttalade våldskapitalet är ett exempel på latent våld, vilket vi går igenom härnäst.

Latent våld och våldskapital

Med begreppet latent våld menas ett överhängande, men inte uttalat, hot om våld. Några av fältarbetarna beskriver hur de riskfyllda miljöerna de verkar i kan innehålla inslag av latent våld.

B: Det största, mest påtagliga jag tänker på, det är det latent våldet kan man säga. Visst möter vi också skarpa situationer där det är hotfullt eller riskfyllt men det sker sällan och man kan förstå det och förklara det. Det svåra tycker jag är det som vi kallar för latent våld, att det ligger där i luften på något sätt. Vi vet att det finns ett kapital av våld och utanförskap och misär. Och i det ska vi finnas och vistas i, och det påverkar en på ett sätt som inte är lika tydligt att se tänker jag.

Fältarbetare B beskriver hur det är att verka i ett spänt samhällsklimat. Även om potentiella risker inte manifesteras är de alltså närvarande. Individens relation till de förhållanden som beskrivs kan förstås utifrån makro-begreppet i Bronfenbrenners ekologiska modell (1979). Förutsättningar på samhällsnivån, som utanförskap och utsatthet, kopplas samman med bland annat närvaron av kriminella element i stadsdelen.

Fältarbetare D beskriver en liknande situation, men diskuterar hur fenomenet tar sig uttryck i fältarbetarens möte med andra grupper.

D: I [stadsdelen] är vi uppdelade i flera områden. [Ett område] har ett förflutet av att ha hög kriminalitet där det finns väldigt stora gängbildningar. Där man går in och knackar på och presenterar sig och skapar relation med dessa ungdomar, som många utav dom faktiskt bär vapen där man inte vet "kommer vi vid fel tillfälle, pågår det något nu".

I likhet med tidigare informant möter Fältarbetare D ett uttalat våld i sitt arbete. Omkring delar av den målgrupp fältarbetaren möter så finns ett våldskapital som påverkar hur hen resonerar runt sitt arbete. Samhälleliga makrostrukturer tar sig uttryck i det latent våld som beskrivs. Det är det våld som Fältarbetare D kommer i kontakt med. I en ekologisk förståelse så tar sig makrostrukturer uttryck i mikrosystem av gängbildning som fältarbetaren kommer i kontakt med på mesonivå.

Riskens ofrånkomlighet

Hittills har vi lyft fram hur de setting, eller arenor som fältarbetarna själva uttrycker det, kan skapa risker i det uppsökande fältarbetet. Att inte ha kontroll över ett setting skapar en oförutsägbarhet och man rör sig i miljöer där kriminalitet och latent våldskapital befinner sig. Trots att en majoritet av de intervjuade fältarbetarna berättar om hur miljöerna de rör sig i kan

vara riskfyllda är detta något som man pratar om i termer om att förhålla sig till, snarare än att undvika. Fältarbetare F uttrycker det kort och gott:

F: Ja, vi arbetar ju i en ganska riskfylld miljö, men det är nog svårt att komma ifrån det helt och hållet.

Denna typ av resonemang kan kopplas till Spencer och Munchs (2003) påstående att det är vanligt förekommande att socialarbetare ser risker i sitt arbete som en del av jobbet. Det ska dock sägas att det faktiskt är en del av det sociala fältarbetet att röra sig i ungdomsmiljöer där kriminalitet kan förekomma. Det är således ofrånkomligt att utföra sitt arbete i dessa miljöer och att därmed i viss mån utsätta sig för risker.

7.1.2. Uppgifter från organisationen

Att risker finns inneboende i fältarbetet har förklarats ovan. Det finns dock risker som inte är självfallna, utan som uppkommer som en följd av hur arbetet styrs. Att fältarbetare hamnar i riskfyllda situationer kan ske genom att organisationens ledning ger fältgruppen i uppgift att uppsöka en viss plats där det är oroligt. Fältarbetare A säger:

*A: Ofta är det ju så att när det har varit skjutningar i stadsdelar så kommer reportrarna [...] och säger [till stadsdelsledningen] "vad gör ni i stadsdelen imorgon?". "Ja, vi har extra insatser, vi kommer jobba så, och så, och så. Fältarna är ute dygnet runt nu och jobbar". Och så säger jag: "Va?! Ska jag vara ute? De skjuter ju för fan folk här ute. Polisen vill inte vara här, ambulansen stannar där borta *pekar* innan polisen kommer. Jag har ingen väst och ingenting, jag har mitt lilla larm". Så det är också en sådan grej som man tänker: "Fältarna, de är... de är räddningen för världen när det väl hettar till. Fältarna ska ut imorgon", det låter bra att säga det, och då använder man fältarna väldigt mycket.*

Fältarbetare A talar här om hur synen på vad som är fältarbetarnas uppdrag skiljer sig mellan mikro- och exonivå. Från exonivån finns enligt denna utsaga en övertro till vad fältarbetarna kan åstadkomma i riskfyllda situationer och vill därför att fältarbetarna ska ut och stabilisera situationen, något som fältarbetarna på mikronivån ifrågasätter eftersom de inte anser att det stämmer överens med deras uppdrag och fältarbetet som arbetsätt. Bronfenbrenner (1979) förklarar hur processer som inte sker i direkt anslutning till individen ändå formar förutsättningarna i individens mikrosystem. I exosystemet runt fältarbetaren sker en process, i detta fallet ett styrningsbeslut. Beslutet får i sin tur en konsekvens för individens mikrosystem, nämligen att fältarbetaren potentiellt kommer i kontakt med en riskfylld situation. Även Fältarbetare B tycker att fältarbetarnas uppdrag i nuläget innefattar uppgifter som inte stämmer överens med deras roll:

B: Det finns akuta uppdrag. [...] Och det tror jag att arbetsgivaren kunde varit mycket tydligare [med] i avgränsningen av vårt uppdrag. Att sätta ramar för "Det här är inte fältarbetarens roll", när det är upplopp exempelvis och bilar brinner. Där tycker jag, dels kan man fråga fältarbetarna: "Ni som är experter, vad ser ni att vi ska stoppa in för strategier för det här?" istället för att peka på oss och säga att vi ska vara där. Jag tycker vi används många gånger som politiska slagpinnar, plus i kanten: "Vi har fältarbetare i vår stadsdel" – som om det räckte liksom.

Fältarbetare B beskriver risker som kan uppstå för fältarbetare när ramarna för deras uppdrag vidgas. I situationer av social orolighet uppfattas fältarbetare som ett verktyg att sätta in, i vissa fall för syns skull. Även i detta fall illustreras en diskrepans mellan mikro- och exonivå i

synen på fältarbetarnas funktion. Då fältarbetets metod frångås för att kortsiktigt stävja social orolighet kan fältarbetare försättas i risk.

I Fältarbetare Ds arbetsgrupp finns det kollegor som anställts utifrån ett uppdrag som liknar den bild av fältarbetare som organisationsledningen beskrivs ha i tidigare citat. Fältarbetare D beskriver att det finns en skillnad i hur fältarbetarna ser på risker utifrån hur deras uppdrag formulerats vid anställningstillfället:

D: Och jag kan också tänka, om det var en förutsättning för mig att börja jobba i den här gruppen utifrån att det faktiskt är skottlossning var och varannan vecka, och att jag ska in i den klicken, [...] då tror jag att jag också hade tänkt annorlunda. Nu är jag ju anställd som fältsekreterare där jag ska främja... förebygga kriminalitet, droganvändande, jag är ju anställd på ett helt annat sätt än vad de är. Så att jag tror att det är därför det är en sån stor skillnad. [...] Jag vägrar att vara där det "brinner", det ska vara polisen och väktarnas jobb. Nej, nej, ropa inte på mig. Sedan om det finns en del av oss som åker och faktiskt ställer upp på det, men de flesta av oss gör inte det längre – vi säger "nej, det är inte vårt jobb". Vi jobbar i längre perspektiv, vi ska skapa relation för att kunna stötta upp och förändra.

Fältarbetare D uttrycker att hen kanske hade sett på riskerna på samma sätt som sina kollegor om hen hade tilldelats samma uppdrag som dem. Fältarbetare Ds uppdrag är mer likt det som är vanligt för en fältarbetare, vilket innebär att hen drar en annan gräns för vilka uppgifter hen anser tillhöra sitt arbete än de kollegorna som anställdes under det ursprungliga uppdraget.

7.1.3. Perception - risker kopplat till hur fältarbetare uppfattas

Perception syftar på den process varigenom mottagaren uppfattar sändaren. Sändaren kommunicerar verbalt och ickeverbalt till mottagaren, som skapar sig en egen bild av sändaren. Bilden som skapas är påverkad av psykologiska barriärer, exempelvis skillnader i sändarens och mottagarens förförståelse (Dimpleby & Burton, 1999; Lennéer-Axelsson & Thylefors, 2013). Perception är relevant för fältarbetet utifrån att fältarbetets målgrupp skapar sig en särskild bild av fältarbetare. Denna bilden kan i sin tur ge upphov till risker för fältarbetare, en process som förklaras nedan. Fältarbetare G säger såhär om att sambandet mellan risker och hur fältarbetare uppfattas:

G: Nej, men det är väl klart att med risker, att det finns risker. Vi pratade om det senast här om dagen att om vi dyker upp på fel plats vid fel tillfälle så kan ju vi uppfattas som ett hot.

Fältarbetares närvaro i miljöer där de har uppdrag att verka tolkas på olika sätt av de personer de möter. Då fältarbetare i sin yrkesroll kommer i kontakt med personer som inte önskar ha kontakt med dem kan fältarbetares närvaro kommunicera ett hot mot de personerna. Utifrån de mottagande personernas uppfattning, perception, av att fältarbetarna utgör ett hot mot dem så uppstår en konfliktsituation. Fältarbetare F svarar på frågan om hen upplever risker i sitt arbete och instämmer i att negativa uppfattningar av fältarbetarna kan föranleda risker:

F: Ja. Det gör vi, eller jag. Men det är väl att man rör sig på vissa platser som är otrygga. Vissa personers bild av oss [och] vad vi gör är ofta ganska skev. Och att de ser oss som lite av ett hot kanske. Och det i sig blir väl en risk. För många, eller en del, har ju ändå ett våldskapital.

Fältarbetare F berättar om risken för fältarbetare att uppfattas som ett hot av personer som besitter ett våldskapital. Fältarbetare F känner själv dock endast till en gång då en liknande

situation mynnat ut i en faktisk våldssituation där en fältarbetare utsatts. Vad som belyses är hur perceptionen av fältarbetare kan förorsaka att riskfyllda situationer uppkommer. Även Fältarbetare A ger uttryck för ett liknande synsätt.

Intervjuare: Upplever du några risker i ditt arbete?

A: Alltså, risken är ju alltid den att [ungdomarna] ska på något sätt säga till oss att vi ska gå därifrån. Det har aldrig hänt oss, och jag tror att det är för att vi duktiga på att läsa av situationen, men risken är ju att de skulle kunna be oss så här: "ni ska inte vara här nu" eller något sådant. Eller "vad gör ni här" eller att dom blir "nojliga" för att vi har sett någonting de har gjort. Och på så sätt kanske man blir hotade lite subtilt att vi ska gå härifrån eller än värre, vilket andra fältkollegor i stan har blivit, alltså de får inte vara i vissa områden säger ungdomarna till dem och trycker bort dem.

En process som kan föranleda en risk för fältarbetarna är hur de uppfattas av de ungdomar de möter. Fältarbetare A beskriver en situation där ungdomarna upplever att de ertappas av fältarbetarna mitt i en onämnd aktivitet. I mötet mellan två grupper är det angeläget att tala om setting (Bronfenbrenner, 1979). Fältarbetarna kan försättas i riskfyllda situationer om de möter grupper som uppfattar dem som ett hot gentemot de aktiviteter som utförs på den andra gruppens setting, eller arena.

En enskild fältarbetare kan även ha inverkan på hur en fältgrupp uppfattas av ungdoms- och/eller vuxna grupper i offentliga miljöer. Genom den enskilde fältarbetarens interaktion med en annan grupp så formas nämligen den andra gruppens perceptionen av hela fältgruppen.

E: Har jag en person som hetsar upp sig eller går igång på saker och ting... Jag måste ju backa upp min kollega i första hand, och han kan ju sätta båda oss två eller hela fältgruppen i en situation där vi inte är välkomna på grund utav att han var oprofessionell.

Fältarbetare E illustrerar tydligt hur interaktionen mellan två mikrosystem påverkar de två systemens relation till varandra på mesonivå. En fältarbetares handling kan alltså forma synen på hela fältgruppen. Då perceptionen av fältgruppen färgas negativt så kan det leda till att ingen ur fältgruppen längre är önskad i ett särskilt område, vilket i sin tur kan innebära en risk för fältarbetare då de utför sitt arbete.

Även interaktion med en tredje part kan innebära att perceptionen av fältarbetare färgas negativt. Fältarbetare A beskriver en sådant tillfälle.

A: Vi hade en situation för några år sedan då en kollega..., polisbussen gled upp precis vid [en gata] vid [området] och veva ned rutan och hälsade helt enkelt på en av mina kollegor. Och ungdomarna såg detta på avstånd. De tänkte att "de samarbetar med polisen, de står och skvallrar på oss nu". Så [kollegan] blev kallad golare i ett halvår. För att hen stod och pratade... Det var så oskyldigt alltså.

Genom att ungdomar som fältarbetarna arbetar mot iakttar en fältarbetare samtala med en polis så sammankopplas fältgruppen med poliser. I denna sammankoppling överförs även negativa uppfattningar om polisen på fältarbetarna. Själva handlingen att prata med en polis kommunicerade till ungdomarna att fältarbetarna arbetade med att informera polisen, vilket Fältarbetare A förklarar inte var fallet. Att sändaren uppfattas som ett hot kan leda till att den mottagande parten intar en negativ attityd gentemot sändaren, oavsett om perceptionen är grundad i ett faktiskt förhållande eller inte (Dimpleby & Burton, 1999). Att fältarbetaren

uppfattades "gola" eller "skvallra" ledde till en spänd stämning gentemot den personen under en längre tid. Att uppfattas ha en kontrollerande roll kan alltså vara associerat med risker.

Shin (2011) föreslår att socialarbetare vars yrke uppfattas som kontrollerande, snarare än hjälpare, löper högre risk att utsättas för hot och våld. En negativ eller misstänksam *perception*, möjligtvis sprungen ur en bild av fältarbetaren som en myndighetsperson som ska kontrollera ungdomarna, kan leda till att fältarbetarna blir oönskade och en konfliktsituation kan uppstå.

7.1.4. Riskfyllda situationer

Hittills har vi behandlat förutsättningar för riskers uppkomst i socialt fältarbete. Nu kommer vi att gå igenom konkreta situationer som fältarbetarna upplevt. Först kommer vi att presentera en sammanställning av de risksituationer som fältarbetarna beskrivit, därefter kommer vi att analysera två exempelfall av risksituationer som fältarbetarna upplevt.

Sammanställning av risksituationer

Följande risksituationer har de intervjuade fältarbetarna uppgett att de själva eller deras kollegor har utsatts för: hot samt hot av sexuell karaktär, att få skällsord ropade efter sig, fysiskt våld (extremt ovanligt), att bli vittne till våld eller kriminella handlingar, att bli beskjuten med grön laser, att få föremål kastade mot sig, vandalisering av fältarbeters fordon, att bevittna pågående inbrott i sitt kontor samt att försöka stävja bråk.

Ett antal av de risksituationer som fältarbetarna berättat om ligger i linje med de situationer som beskrivs i tidigare forskning om risker i andra former av socialt arbete. Ett exempel är Shin (2011) som talar om hur socialarbetare utsätts för fysiskt våld, verbala hot och kränkningar, sexuella trakasserier samt skada på egendom. Ett annat exempel är Horwitz (2006) uppdelning mellan direkt våld, det vill säga risker som drabbar socialarbetaren själv, och indirekt våld, som bland annat kan innefatta att socialarbetaren bevittnar våld. Vissa av risksituationerna återfinns dock inte i den tidigare forskning vi hittat. Däribland är laserbeskjutningar och att stävja bråk. De två verkar för oss vara exempel på risker som är direkt relaterade till fältarbetarnas uppsökande arbete i offentliga miljöer. Även att få föremål kastade mot sig då man rör sig i offentliga miljöer kan liknas vid denna kategori av risker specifika för det sociala fältarbetet.

Hur kan risksituationer förstås?

Fältarbetare F berättar om en risksituation som kan kopplas till de inneboende riskerna i fältarbetet:

F: Jag träffade [en stor grupp], då var det väldigt konfrontativt och det var maskeringar. Och där tänkte jag nog liksom, det här smäller men det, det klarade sig liksom. Jag gick in i [område], så stod det ett antal, 15-20 stycken. Allmänt stökiga, slog i jalousier, kastade blommor. Och vi går in där och det var direkt så: "jävla fittor och horor". Direkt. Och så blir det väldigt konfrontativt. De kom nära också, och ja, nu smäller det. [...] Sen på vägen ut så var det någon som knuffade till mig.

Fältarbetare F beskriver en hotfull situation som uppstått i samband med det uppsökande arbetet. Att möta stora grupper av ungdomar sker ofta i fältarbetarnas uppsökande arbete. Den händelse som beskrivs kan återkopplas till resonemanget kring att arbeta på en arena utanför den egna kontrollen. I mötet med ett annat mikrosystem så möter individen även andra

förutsättningar (Bronfenbrenner, 1979). I händelsen som beskrivits står klart att fältarbetarna inte råde över den situation de befann sig. Fältarbetare F:s berättelse innehåller också inslag av våldskapital. Tidigare har vi diskuterat hur det finns ett latent våld i vissa av miljöerna som fältarbetarna rör sig i. I detta citat ser vi hur detta våld nu realiseras när ungdomarna blir utåtagerande. Detta skapar en påtaglig risk för fältarbetarna, som utsätts för skällsord och en knuff.

Fältarbetare E berättar om en situation där invånare i stadsdelen var upprörda och kände ilska mot myndigheter och media till följd av en händelse som utspelat sig i stadsdelen. I detta skeende försattes fältarbetarna i en riskfylld situation:

E:[Invånarna] var beredda på att stänga av hela [stadsdelen], inga spårvagnar skulle in och de skulle göra kaos med stadsdelen... och vi kommer upp för att någonstans försöka lugna situationen, vi har varit i värre situationer där gängkriminella skjutit ihjäl varandra. Men den här gången [...] var en av de gångerna då vi blev någon slags... vi var de enda myndigheterna som fanns på plats. Vanliga boenden i området var så arga och frustrerade [...] och vi blev någonstans, för att vi hade en markering på bröstet, [...] man glömmer av vilka myndigheter som är vilka. [...] Vi var någonstans ett utlopp för deras frustration.

Intervjuare:För ni blir representanter för samhället, eller staden?

E:Ah, vi kom med våra jackor liksom, med våra kläder, och förväntade oss att vi skulle kunna snacka med folk i deras sorg och vara till stöd men vi blev någonstans... det möttes med väldigt mycket aggressivitet.

I citatet beskrivs hur flera nivåer av ekologiska system påverkar varandra. Utgångspunkten för hela skeendet är människor som känner en upprördhet inför hur media som samhällsorgan beskrivit en situation. Utgångspunkten är alltså motsättningar på makronivå, och kan jämföras med tidigare diskussion om att verka i ett spänt samhällsklimat (se latent våld i 7.1.1 – *Inneboende risker i socialt fältarbete*). Myndigheten är den institutionella aktör som på exonivå blir måltavla för ilska. I egenskap av representant för myndigheten får den enskilde fältarbetaren därmed motta utloppet för de negativa stämningar som finns gentemot myndigheten. Jackan (som bär Göteborgs Stads märke), utgör en symbol som betecknar fältarbetarnas tillhörighet, och utgör den form av ickeverbal kommunikation som Dimbleby och Burton (1999) kallar *klädsel*. Vad symbolen kommunicerar till mottagaren styr hur den enskilde fältarbetaren uppfattas. I den beskrivna situationen finns en spänd uppfattning av myndigheter. Denna uppfattning styr i sin tur *perceptionen* av fältarbetarna vilket skapar en riskfylld situation för den enskilde fältarbetaren.

7.2.Påverkan

Utifrån frågeställningen om riskers påverkan på fältarbetare har vi ur intervjuerna utläst olika exempel på hur risker påverkar fältarbetarna. Vissa fältarbetare nämner en rad sätt som de påverkats av händelser. Att inte vilja träffa personer som utsatt en, att känna rädsla eller obehag i särskilda situationer, att i en förlängd period efter en incident känna rädsla i sitt yrkesutövande, att känna otrygghet knuten till särskilda platser, att bli arg och upprörd över händelser mot en själv och andra.

Nedan analyserar vi, själva och med hjälp av våra teoretiska verktyg, hur det går till när fältarbetare påverkas av risker. Vi har identifierat tre distinkta faktorer som har betydelse för hur risker påverkar fältarbetare: motiv, fältarbetarens tröskel och personlarm.

7.2.1. Motivet - vilken ekologisk nivå yttrar sig risken på?

Fältarbetare C talar om vilken betydelse uppsåtet bakom yttrandet av en risk har för hur hen påverkas av händelsen:

C: Beroende på vad motivet bakom har varit och vilken målgrupp som har gjort det liksom. [...] det är nog ganska avgörande för mig i alla fall. Om man känner att det är någonting direkt mot fältgruppen, och ännu värre om det skulle vara något som jag och min teampartner har gjort, att det är personligt. Det skulle kännas jobbigt. Sen om det är allmänt mot fältgruppen och inte mig personligen då känns det lite lättare och sen om det är att man bara hamnat mitt i en situation och det inte ens är riktat mot oss, då går det ganska lätt att jobba vidare sen utan att man känner sig påverkad på det sättet.

Enligt Bronfenbrenner (1979) sker mänsklig interaktion på olika nivåer. Människor kan interagera i egenskap av individer på mikronivå. De kan även interagera i egenskap av sin gruppmedlemsroll på mesonivå. Hur Fältarbetare C påverkas av händelser som hen upplever som negativa beror på vilken ekologisk nivå de sker på. Ju närmare individnivån en händelses motiv ligger desto mer "jobbigt" känns det.

Även Fältarbetare B skiljer på interaktion på mikronivån och interaktion på nivåer längre ifrån individen. Återigen tycks det ha betydelse vilken nivå interaktionen sker på.

B: Men det är ju situationer där jag möter, alltså vi möter ju vapen och det är ju inte roligt - när någon visar att de bär pistol. Exempelvis. Då funderar jag snabbt på "vad kan det betyda?". Är det ett hot mot mig eller är det ett sätt att stila sig eller vad är det - vad står det här för. [...] Så rädd har man blivit men samtidigt har jag aldrig själv känt mig utsatt personligen, på det sättet.

Fältarbetare B berättar här om hur hen bedömer motivet bakom en hotfylld situation. Fältarbetare B gör också en tydlig distinktion mellan hot som är riktade mot den egna personen och hot som är mindre personliga. Distinktionen vittnar om en gradering mellan hotens motiv, där hot som uppfattas som personliga upplevs särskilt allvarliga. Hot som riktas mot Fältarbetare Bs roll som fältarbetare eller myndighetsperson, eller rent av inte motiveras av något personligt attribut hos hen, tolkas annorlunda.

Fältarbetare H berättar om hot av särskilt grov karaktär som hen upplevt. Fältarbetare H känner ett obehag inför att träffa den ungdom som utfört hotet men förklarar att det spelar roll för hur hen påverkats att personen även hotat andra:

Intervjuare: Påverkar det hur du uppfattar hotet?

H: Ja, det gör att jag inte ser, eller inte lägger lika stort allvar i hotet. Faktiskt. Inte för att det är okej att gå runt och hota alla andra men jag, jag försöker avdramatisera det lite granna.

Intervjuare: Genom att det är riktat bredare?

H: Ja. Och då förstår jag att det här är en ungdom med stora problem. För att, man har ju det om man går runt och hotar alla liksom. Då är det ju inte särskilt personligt, riktat mot mig, tänker jag.

Då det inte fanns ett personligt motiv bakom det hot som Fältarbetare H upplevt så kändes det inte lika allvarligt. I likhet med andra citerade intervjupersoner uttrycker Fältarbetare H att hen påverkas i mindre utsträckning av handlingar som inte är personligt motiverade. Att risker

upplevs allvarligare när de är riktade mot socialarbetaren i egenskap av individ, snarare än i egenskap av dennes yrkesroll, är samstämmigt med Littlechields forskning (2005).

7.2.2. Fältarbetarens tröskel

Ovan har redogjorts för motivets betydelse för upplevda riskers påverkan på den enskilde fältarbetaren. I denna del presenteras en faktor som har sin grund i individens personlighet. Flera fältarbetare har på olika sätt uttryckt att deras "tröskel", det vill säga vart gränsen dras för vilka risker som är acceptabla att utsätta sig för, påverkats under tiden de varit verksamma.

Fältarbetare G har nyligen berättat om en situation som hen beskriver som obehaglig, när hen säger så här om varför olika fältarbetare påverkas på olika sätt:

G: Men det är också hur vi är som personer eller hur mycket vi varit med om tänker jag. För att jag tror att, om man är med om väldigt mycket så tror jag liksom man vidgar... Vad säger man, tröskeln sänks då [sic]. Eller höjs till och med, för vad man reagerar på.

Fältarbetare G talar om hur hen tror att personliga trygghetsfaktorer tillsammans med de erfarenheter som en person har med sig påverkar vad personen reagerar på, och vad som ses som normalt. Fältarbetare E får utgöra ett exempel på hur detta kan se ut:

E: Jag tror man blir lite hemmablind, jag har jobbat här i åtta år och är född och uppvuxen i den här stadsdelen. Jag har jobbat här innan under andra aktörer. Så jag är ett känt ansikte i stadsdelen, för många. Och känner stadsdelen väldigt väl så jag tror det motverkar lite det att man känner risker och så här, att man blir lite hemmablind för risker.

Det som Fältarbetare E kallar "hemmablind" är likt Fältarbetare G:s användning av ordet tröskel. Detta genom att den personliga kopplingen till stadsdelen höjer tröskeln för vad Fältarbetare E reagerar på som risker i sitt arbete. Fältarbetare E utvecklar hur den höjda tröskeln uttrycker sig i fältarbetarnas attityder:

E: Riskerna i arbetet är ju någonting som vi varit dåliga på generellt i [stadsdelen], för vi har varit så inne i allt som hänt runt omkring. Man har glömt av sig själv i en viss mån. Du tänker mycket mer på, "det är inget som händer mig". [...] Vi lever i någon slags förhoppning att du kanske kan rädda någon eller göra något annat så du glömmet av lite din egen roll i det hela.

Det Fältarbetare E beskriver kan kopplas till några av de anledningar Spencer och Munch (2003) anger till varför socialarbetare underrapporterar klienters våld. Dels finns tanken "det är inget som händer mig", vilket härleder till en föreställning om att "klienten" inte skulle vilja skada socialarbetaren. Dels uttrycker Fältarbetare E att fältarbetaren i sin vilja att hjälpa andra glömmet bort sig själv, vilket vittnar om att socialarbetaren värderar "klientens" behov högre än sina egna.

Fältarbetare D förklarar att man tidigare i arbetsgruppen haft ett uttalat uppdrag som innefattat vad denne uppfattat som särskilt riskfyllda arbetsuppgifter. Fältarbetare Ds syn på uppgifterna skiljer sig från kollegorna som varit verksamma längre i stadsdelen. Hen förklarar att flera kollegor har en högre tolerans för de mer riskfyllda arbetsuppgifterna:

Intervjuare: Man har en hög tröskel, om jag förstår dig rätt?

D:Ja! Det var ju det de skulle befinna sig i. [...] De skulle ju se till så att polisen nådde fram. Och därav så... Vi är två socionomer nu i gruppen, och en socialpedagog, så vi är tre stycken som har en annan syn men vi når inte riktigt... Vi har [...] sänkt tröskeln men inte tillräckligt.

Fältarbetare D beskriver här hur det finns två olika syner på risker inom arbetsgruppen. Dessa syner kan förstås genom vår användning av begreppet tröskel. I detta fall tycks tröskeln vara högre för de fältarbetare som arbetat länge och anställts under ett annorlunda uppdrag. Fältarbetare D och de andra nyare anställda argumenterar med hjälp av sina utbildningsbakgrunder för en lägre tröskel. Fältarbetare D:s utsaga föreslår att utbildningsbakgrund och syn på sitt uppdrag som fältarbetare påverkar tröskeln.

7.2.3. Är personlarm en trygghetsfaktor?

Av de fältgrupper vi har besökt har hälften personlarm. I detta delavsnitt redogörs för fältarbetares resonemang kring personlarm och hur det verktyget relaterar till trygghet. Åsikterna om huruvida personlarm ger fältarbetarna trygghet går isär.

Den första bilden av larmen är att de inger en falsk känsla av trygghet. Fältarbetare C, som inte har larm, företräder det synsättet:

C:Vi diskuterade att ha, personlarm, kopplat till polis - på oss. Det finns vissa fältgrupper som har, men efter många diskussioner så kom vi fram att vi skulle avvakta med det.

Intervjuare:Fanns det någon anledning till det?

C:Vi har diskuterat det innan, och vi har pratat om att det inger en falsk trygghet - att man ger sig in i situationer där man inte ska vara. Att man känner sig tryggare när man har det här. Och att när någonting händer så sker det oftast väldigt snabbt, och där och då har du oftast inte tid eller så är det oftast inte lämpligt att ta fram en telefon eller att slå på ett larm. Utan oftast tänker vi på att ta oss därifrån. Vi ska ju inte stanna kvar i en otrygg situation. Så vår prioritet är först att ta oss från situationen, efter hinner vi trycka på ett larm. Men då hinner vi ringa 112 också. Så vi upplever väl inte att det skulle göra någon jättestor skillnad för oss egentligen.

Fältarbetare C ifrågasätter de praktiska aspekterna av personlarm då hen diskuterar om det fyller en faktisk funktion i det sociala fältarbetet. Fältarbetare C uttrycker att det kan ge fältarbetare en ökad upplevd trygghet, men ifrågasätter om det faktiskt hjälper fältarbetare att undvika risker eller om det i själva verket får fältarbetare att försätta sig i fler riskfyllda situationer.

Fältarbetare D, som har larm, ger en liknande bild av sin syn på personlarm men ger samtidigt uttryck för att personlarmet fyller en funktion för hen. Fältarbetare D resonerar kring larmet utifrån en tidigare nämnd riskfylld situation:

D:I sådana situationer har vi ju ingenting, mer än att vi har larm.

Intervjuare:Hur ser du på larmet?

D>Alltså jag har ju hela tiden sagt "trycker man på knappen så kommer helikoptern"... Det är mitt, det behöver jag för att veta... Men jag har ju förstått att det kommer ingen helikopter när man trycker på knappen. [...] Jag tänker att vi har ju larmet så på något sätt så finns det där som en trygghet men den är så jävla falsk, har jag förstått.

Fältarbetare D förklarar vidare att larmet inger en trygghet då hen utför sitt arbete, samtidigt som hen medger denna trygghet kanske inte är baserad i ett faktiskt förhållande. Med andra ord så känns det bra att ha larm även om det inte nödvändigtvis hjälper till att förebygga eller hantera risker.

Fältarbetare A klargör larmets funktion och hävdar i motsats till Fältarbetare C och Fältarbetare D att larmen ger en faktisk trygghet:

Intervjuare: Skulle du kunna berätta lite om hur du ser på larmet?

A: Alltså, larmet är ju en trygghet skulle jag säga, bara. Det är en faktisk trygghet, det är ingen inbillad trygghet, utan om jag trycker på det - då vet jag att det funkar. Det går fram, och de ser min position. De har en profil på mig dessutom, de vet hur jag ser ut, hur gammal jag är och så vidare. De vet vem min chef är och så vidare, ifall någonting skulle hända. Och det är också lite prioritet på det, för det står var jag jobbar och jag jobbar i riskmiljö med ungdomar. Så det är en trygghet.

Fältarbetare B resonerar också kring personlarm men nyanserar bilden av ämnet. Samtidigt som larm kan fylla en funktion så är frågan om det också medför ogynnsamma bieffekter:

B: Det är en skillnad på trygghet och säkerhet. Och jag vill liksom stå för tryggheten, snarare än en massa säkerhetsprinciper. För att undvika riskerna... Jag tror att larm, skyddsvästar, allt annat, glasögon för laser, det kanske får mig att ta mer risker. Men...

Intervjuare: Hur får det dig att ta mer risker?

B: Jag funderar på - det är inte säkert att det blir så, men jag föreställer mig att då kan det också förväntas att vi kan vara på andra ställen när det är oroligt. Social oro, upplopp eller nåt. Och att man tänker "jag har ändå ett larm, det gör inte mig så mycket". Alltså någon falsk trygghet.

Att ha larm, och andra verktyg för "säkerhet" kan i själva verket innebära att risker ökar. Som Fältarbetare B säger så kan ett larm medföra förväntningar om att fältarbetare ska ge sig in i fler riskfyllda situationer. Alternativet till ett larm för trygghet, eller säkerhet, är i stället en personlig trygghet.

Sammantaget kan larmet ses som en organisatorisk faktor i hur det sociala fältarbetet förhåller sig till risker. Det kan förstås som en institutionell faktor i exosystemet – en organisatorisk process som indirekt föranleder konsekvenser i mikrosystemet för individen (Bronfenbrenner, 1979). Larmet som en del av hur det sociala fältarbetet organiseras i förhållande till risker leder vidare till vår sista frågeställning.

7.3. Hantering

Vi har utformat fyra principer som fältarbetare tillämpar för att förebygga eller hantera risker. Dessa är principen om avdramatisering, principen om att risker ska tas på allvar, principen om att påtala sitt syfte, samt principen om kompensation.

Vi har funnit att fältarbetare tillämpar principerna på skilda sätt i de olika nivåerna av deras ekologiska system. Utifrån varje princip presenteras fältarbetarnas strategier ordnade efter de ekologiska nivåer de sker i.

7.3.1. Att risker tas på allvar

Ett återkommande tema i samtliga intervjuer är att risker ska tas på allvar. Fältarbetarna talar om behov av att ta sin egen känsla av risker på allvar, samt att tas på allvar av sina kollegor och organisationen när man berättar om sin känsla.

Individuell hantering och mikrosystemets hantering

Om risker säger Fältarbetare G:

G: Ja, men kan man ju känna av olika vibbar ibland. Det är mycket känsla som man går på. Så att jag kan ju hamna i situationer, om det är ungdomar som jag kanske inte riktigt vet vilka det är, kanske umgås - det kanske är några äldre där också. Man kanske har någon aning om vilka de här äldre är. Alltså där måste man ju, vad ska man säga, tänka efter, vad man ger sig in på.

Fältarbetare G gör en inre riskbedömning utifrån de intryck denne får i en situation. Denna riskbedömning kan liknas vid när Dimpleby och Burton (1999) talar om en intrapersonell kommunikation för att beskriva den inre dialog individen för med sig själv. Genom att lita till den egna känslan så tas den upplevda risken på allvar. På så sätt kan individen bättre förhålla sig till risken. Att lita på sin känsla stämmer även överens med Spencer och Munchs (2003) ställning att socialarbetaren ska prioritera sin intuitiva magkänsla, även om det inte finns några konkreta bevis för att den stämmer. Den intrapersonella kommunikationen på individnivå följs ofta upp av en interpersonell kommunikation. Detta förlopp beskriver Fältarbetare C så här:

C: Vi har ju riktlinjer som vi tagit fram som säger att den personen som känner en otrygghet är den som äger känslan. Och det är den man lyssnar på. Och det är så vi arbetar, så när det blir uppenbart otrygga situationer så är ju vårans "prio" att ta oss därifrån, vi ger oss inte in i de situationerna. Sen så är det väldigt mycket fingertoppskänsla också, vilka det är. Till exempel om det blir bråk mellan ungdomar. Hur gamla är de, vad har du för relation till dem, vad har du för mandat. Det är väldigt olika. Vissa kan känna sig trygga i en situation som andra skulle uppfatta som otrygg [...] och det är som sagt väldigt mycket en fingertoppskänsla och där måste man vara överens inom teamet. Och där handlar det också mycket om att ha ett så inarbetat samarbete i teamet att, det är ickeverbal kommunikation också mycket, ögonkontakt kan räcka. [...] Ska vi gå in i detta, ska vi dra oss tillbaka? Väldigt mycket av vår kommunikation i mer akuta situationer eller situationer som uppstår mer oväntat det är mycket, just ickeverbal kommunikation. Och det kommer med erfarenhet.

Fältarbetare C beskriver dels en intrapersonell kommunikation, där en riskbedömning görs individuellt hos fältarbetaren själv, samt en interpersonell riskbedömning i dialog med sin teampartner. Kommunikationen sker både uttalat med ord, men även genom ickeverbal kommunikation. Den ickeverbala kommunikationen som Fältarbetare C beskriver, blickar som utväxlas med en teampartner, är att likna vid kommunikation genom *mimik* (Dimpleby & Burton, 1999).

Fältarbetare I berättar på ett liknande sätt om hur ickeverbal kommunikation kan användas:

I: Vi är så pass tajta, att vi liksom känner varandra, så vi behöver ju inte prata utan man kan titta på varandra och då fattar man att så här "nu känns inte det här tryggt, nu går vi" [...] Just i och med att vi känner varandra så väl så kan det bli

*att man kollar på varandra så här *demonstrerar blicken till sin kollega* och [säger till ungdomarna]: "nä, nu ska vi gå. Ha en trevlig kväll, hej då."*

Citatet visar på hur Fältarbetare I och kollegan kommunicerar med varandra med blickar istället för ord. På så sätt använder fältarbetarna mimik för att hålla en dialog mellan varandra på mikronivå, trots att de i stunden befinner sig i ett möte med ungdomar, det vill säga på mesonivå. Den ickeverbala kommunikationen är en viktig kommunikationsform eftersom den tillåter fältarbetarna att kommunicera med varandra utan att någon annan märker av att det sker, vilket illustreras av Fältarbetare H:

H: Jag och [min kollega] är ju väldigt bra vänner [...] och sedan började vi jobba här i princip samtidigt, så vi har en väldigt bra inre kommunikation. Jag kan läsa av på [min kollega] när hen känner av någonting och hen kan känna av det på mig också. Och på något sätt så lyckas vi ha en dialog på det sättet. Det är jättesvårt att förklara men om vi exempelvis tror att en ungdom är drogpåverkad och det går inte att agera där och då får vi liksom, man får hitta på väldigt mycket i stunden. Och ändå balansera det, det är lite komplicerat.

Intervjuare: Du sa läsa av?

*H: Jag måste ju läsa av om [min kollega] känner oro, och hen måste ha möjlighet att läsa av om jag känner oro - om vi då inte har möjlighet att gå undan och säga det till varandra. [...] Vi har även bestämt hemliga signaler som vi aldrig behövt använda, men vi bestämde det ändå. Att om vi inte kan prata med varandra och nån känner sig jätteorolig, ja men då gör vi så här [*demonstrerar fysik rörelse*] och så ser jag det på dig ifall jag inte skulle prata då.*

Intervjuare: Men ger ni signaler utan att säga något rakt ut?

H: Ja exakt. För att man får ju inte oro ungdomen. Det är med såna situationer som med en ballong. Om man gör fel så spricker allting och då kan det gå riktigt, riktigt fel.

Fältarbetare H beskriver hur ickeverbala kommunikation tillämpas i arbetet. Med sin kollega har Fältarbetare H utformat specifika fysiska tecken för att uttrycka när en ur arbetsparet anser att det är lägligt att lämna en interaktion med en person de möter. Dessa tecken kan liknas vid de *gester* som utgör en del av den ickeverbala kommunikationen (Dimbleby & Burton, 1999). Kollegan är då införstådd med gestens innebörd och gör sig beredd att avlägsna sig från interaktionen. Fältarbetare H understryker även vikten av att ha ickeverbala kommunikationssätt inom ett arbetspar. Dels minskar risken för missförstånd mellan kollegorna genom att ha färdiga tecken eller signaler som har en förutbestämd betydelse och dels undviks att situationen eventuellt eskalerar på grund av att ungdomen känner av den upplevda otryggheten.

Exosystemets hantering

Individens exosystem utgörs av de processer som påverkar individen indirekt (Bronfenbrenner, 1979). För fältarbetare är det sätt som arbetet organiseras på av vikt för vilka risker de utsätts för. Nedan reflekterar fältarbetare kring organisatoriska former av riskhantering.

H: Vi har haft en hot- och våldsplan när vi låg under Kultur och Fritid men nu har vi ingen eftersom vi flyttats över till "soc". Och det är väldigt mycket som [har] laggat efter och inte fixats. Men man kan väl säga att vi i princip följer den... nej, vi följer inte den. Det är telefonordning, om man ringer chefen först eller samordnaren om något allvarligt har hänt. Men vi har ingen samordnare längre

så just nu vet jag inte direkt längre hur vi gör. Nu ringer vi direkt till vår chef på hennes privata nummer, om något obehagligt skulle hända. [...] Vi behöver ju självklart en ny hot- och våldsplan nu. Ja, och larm, vi har ju inte haft larm innan. Och min tidigare chef ville inte att vi skulle ha det. Nu har de sagt ja men de har förmodligen glömt bort det. Så vi får påminna dem.

Intervjuare: Du, eller ni, har efterfrågat larm?

H: Ja, vi, och de har nog glömt bort det. Men de har ändå sagt ja. Så larm, det känns som en bra grej, och det kan vara bra för ungdomar, vissa ungdomar, att veta kanske, att man har ett larm. Och det gör inte så mycket, det spelar in samtalet. Men bara att folk vet, det är bra.

Fältarbetare H beskriver avsaknad av riskhantering i exosystemet. Det råder oklarhet kring formen för hantering i risksituationer. Det större citatet kan förstås som ett uttryck för behovet av att tas på allvar genom att ges organisatoriska förutsättningar för att hantera risker i arbetet. Fältarbetare I pratar om vilka faktorer i exosystemet det är som gör det enklare att hantera risker:

I: Jag tycker såhär: larm - bra grej, och bra rutiner. Och också att man har stöd från sin chef i det här att man inte hoppar in i allting. För det upplever jag när man hör andra fältgrupper, det får självklart de berätta bättre om men just det där när, det känns som vissa blir verkligen tillsagda att de ska liksom gå in i vad som helst. Även om man ser att det är hyfsat tunga grejer så ska de bara in där, men som sagt det ska ju inte vi göra. Vårt uppdrag är ju förebyggande.

Det Fältarbetare I lyfter fram som positivt - att ha larm, att ha fungerande rutiner och att känna stöd från chefshåll i vilka situationer fältarbetet ska utföras - kan ses som tre sätt som riskerna i arbetet tas på allvar på exonivån. Detta stämmer väl överens med Spencer och Munch (2003) påstående att organisationer bör ge anställda stöttning. En annan fältarbetare som pratar om organisationens stöd i att hantera risker är Fältarbetare C, som berättar om vilka åtgärder som gjordes efter att arbetsgruppen utsattes för två allvarliga risksituationer på kort tid:

C: Vi fick träffas i grupp, och ha extrainsatta möten tillsammans med chefen och göra en handlingsplan hur vi skulle gå vidare. Trygghetsskapande åtgärder för oss i grupp. Och vi fick enskilda samtal med en terapeut, ja alla blev erbjudna det liksom. Som hade varit utsatta. Det var ju flera incidenter samtidigt där eller i samband med varandra. Och sen så skaffade vi galler till våra fönster i kontoret, och det påverkade mig väldigt mycket den här rädslan, när man kom till kontoret och inte visste liksom. För på kvällen är det ju ganska ödsligt här och att man inte visste liksom om det skulle vara någon där. I och med att de hade kommit från fönstret liksom när det hade varit inbrott. Så det var väldigt skönt att känna att de kan i princip inte gå den vägen.

De olika åtgärderna som Fältarbetare C berättar att organisationen genomförde hjälpte på ett direkt plan fältarbetarna att hantera det som hade hänt, såväl på individ- som mikronivå. Detta sker bland annat genom individuella samtal med terapeut och möten i grupp där handlingsplanen för att gå vidare tas fram. Detta kan ses som ett exempel på hur Bronfenbrenner (1979) hävdar att de olika nivåerna interagerar med varandra i ekologisk systemteori - ett beslut på exonivån som påverkar mikro- och individnivån.

Berättelsen ovan kan kontrasteras mot en annan fältarbeters upplevelse av bristande riskhantering från organisatoriskt håll. Fältarbetare D beskriver händelseförloppet runt att fältarbetarnas bilar blivit vandaliserade i stadsdelen hen är verksam i:

D:Lösningen var att vi ska parkera [...] våra bilar på annat ställe ett tag, så att det var inte så att det blev taget på allvar som vi hade velat. Vi skulle velat gå längre med att ta reda på vad är... finns det något hot mot oss

Intervjuare: Hur skulle man ha gjort?

D: Jag vet inte, [...] det var ju allvarligt liksom, det var ju hot mot en kommunal byggnad. Men nej, det hände ingenting.

Intervjuare: Vad hade du önskat från organisationen du är verksam i?

D: Jag hade nog önskat att vi tog, blev tagna på allvar, att de hade satt sig ner och frågat oss allihopa om vi upplevt att det finns något hot mot oss.

Medan Fältarbetare I uttrycker uppskattning över hur risker förebyggs och hanteras organisatoriskt så uttrycker Fältarbetare D missnöje över den organisatoriska responsen till risker i arbetet. Fältarbetare D efterfrågar att bli tagen på större allvar utifrån de risker som nämns. Här upplevs återigen exosystemets riskhantering som otillräcklig.

7.3.2. Avdramatisering

Denna princip relaterar främst till fältgruppens interaktion med andra grupper, det vill säga interaktion på mesonivå. Det är dock intressant att diskutera avdramatisering ur en tidsaspekt. Avdramatisering sker direkt, riktat mot de individer fältarbetaren har för avsikt att avdramatisera sig inför. Avdramatisering sker även indirekt, genom att tillämpa ett allmänt förhållningssätt för att kommunicera en avdramatiserande bild av fältgruppen.

Den direkta avdramatiseringen kan ske genom verbal eller ickeverbal kommunikation gentemot personer man möter. Den indirekta avdramatiseringen sker genom en bredare form av kommunikation där man på meso- och makronivå vill avdramatisera bilden av fältgruppen, respektive en generell bild av myndigheter. Avdramatisering kan alltså ses som ett svar på de risker som har sin grund i perception, det vill säga sättet som sändaren uppfattas av mottagaren (Dimbleby & Burton, 1999).

Avdramatisering på mesonivå

Som vi tidigare nämnt förhåller sig fältarbetaren alltid till andra aktörer i sitt uppsökande arbete, i och med att denne är verksam på arenor med fler aktörer. Fältarbetare B uttrycker hur hen förhåller sig till andra aktörer på arenan:

Intervjuare: Hur gör man när man förhåller sig till någon annans arena?

B: Ja, alltså väldigt ödmjukt tänker jag. Och att var alltid öppen med det påminna hela tiden om att det här är ditt och mitt torg, men du får gärna välja. Vill du att jag inte ska vara här så förstår jag det, att göra sig sedd och hörd, att göra sig påmind om att vi är här, att ständigt välja nya strategier, jag kanske känner att så här, men, unga män i 18, 20-årsåldern är viktiga för mig just nu, dom har det ganska svårt, men för att nå dom kanske jag behöver jobba med den lilla tjejen på 10 år och leka tio minuter i en sandlåda. Så att avdramatisera min yrkesroll lite och se att vi gör det här också vi behöver nästan ibland skapa legitimitet för vår yrkesroll och genom att säga [att det vi gör] det är ganska ofarligt.

I frågan om verksamhet på arenor utanför egen kontroll uttrycker Fältarbetare B sitt förhållningssätt med begreppet avdramatisering. I relation till andra grupper innebär avdramatisering att fältarbetaren försöker motverka en laddad uppfattning av sin yrkesroll.

Med andra ord vill individen medvetet forma bilden av sig själv inför en mottagare. Detta kan kopplas till vad Dimbleby och Burton (1999) kallar för *självpresentation* och *persona*. Dessa begrepp syftar till att människors agerande i offentliga miljöer liknar ett teaterspel där individen iklär sig en karaktär för att spela sin roll i samspelet. Vad Fältarbetare B strävar efter är att forma bilden av fältarbetare till en positivt laddad, ofarlig aktör i interaktionen med andra grupper i offentlig miljö.

En strategi för att avdramatisera sin roll är alltså att som fältarbetare tänka över hur man presenterar sig själv i möten på mesonivå. Fältarbetare I talar om hur hen tillsammans med sin kollega medvetet presenterar sig på ett visst sätt för att avdramatisera sig:

I: Vi har också alltid den approachen att, vi är som personer väldigt töntiga och vi liksom spelar lite på det - att vi spelar inte coola, för det ser ju folk igenom direkt, - och att då blir man ju inte heller något hot.

Fältarbetare I berättar att hen tillsammans med sin kollega medvetet spelar på sina "töntiga" sidor för att visa till de man möter att man inte är ett hot. I detta citat använder sig Fältarbetare I tillsammans med sin kollega av en persona (den töntiga karaktären) för att spela rollen som fältarbetare. Resultatet av detta blir att fältarbetarna i samspelet uppfattas som ofarliga, och är därmed avdramatiserade.

En specifik grupp som fältarbetarna behöver förhålla sig till, och avdramatisera sig inför, är de individer som tillhör kriminella grupperingar. Fältarbetare E beskriver hur hen ser på detta:

E: Det här med kriminalitet, att man kan inte underskatta... De är en dragningskraft åt andra hållet och vi är en dragningskraft åt det positiva hållet. Så det är ju viktigt att man får lov att springa runt på samma arenor utan att man känner att, att man på något sätt utsätter varandra för hot eller någonting. [...] Även om det låter lite konstigt kanske så... vi måste samverka med alla aktörer. Det är polisiärt uppdrag att jobba mot dem [kriminella]. Vi kan inte heller bara förkasta dem och glömma av att de finns i stadsdelen för de hade likaväl kunna säga "ni är inte välkomna till torget".

Fältarbetare E beskriver de kriminella elementen dels som en rivaliserande dragningskraft om ungdomarna, dels som en aktör i samhället som fältarbetarna ibland måste samverka med. Att hålla sig på god fot med de kriminella grupperingarna i ett område kan verka anmärkningsvärt, men stämmer överens med hur Fältarbetare C talar om hur man ibland försöker medla med äldre kriminella individer:

C: Några av mina kollegor som har jobbat längst, dom har ju känt dem här [kriminella vuxna] när dem var ungdomar så i vissa fall har vi ingångar och vissa av dem har vi gjort orosanmälan på när dom tillhörde våran målgrupp, i övrigt så har vi väl ingen direkt ingång till dom. Ibland har väl någon försökt medla med dom lite, att så här: "vi stör inte er, så att ni behöver inte störa oss liksom, vi jobbar inte mot er". Och i vissa fall, med vissa individer har det fungerat, och i vissa områden har det fungerat bättre att medla. Ibland har vi även använt oss av vissa ungdomsarbetare här i [stadsdelen] som är uppvuxna i ett av områdena och har fortsatt att jobba här, som känner dom här [kriminella], sen deras uppväxt och att dom kan vara språkrör och prata och säga att "fältarna jobbar inte mot er liksom, ni är inte målgruppen och dom är inget hot mot er, låt dom vara, dom gör någonting bra för området" och, ja som sagt i vissa fall så har det väl gett resultat.

Fältarbetare C beskriver hur fältarbetarna försöker att förklara för de vuxna kriminella att de inte arbetar mot de kriminella i sig, utan arbetar med ungdomar. I vissa fall använder man sig

av andra professionella ungdomsarbetare som har ingångar till de kriminella för att sprida budskapet, med blandat resultat. Tydligt är dock att fältarbetarna förhåller sig till de kriminella på ett sätt där man försöker hitta ett sätt där man kan röra sig på samma arenor utan att vara hotfulla mot varandras verksamhet. Att fältarbetarna behöver förhålla sig till andra aktörer på den arena de verkar på kan förklaras utifrån begreppet setting. Inom varje system råder särskilda roller, relationer och aktiviteter som varje aktör måste förhålla sig till (Bronfenbrenner, 1979). På de arenor fältarbetarna verkar kan det finnas relationer mellan deras målgrupp och t.ex. kriminella grupper. Fältarbetarna måste därför i sitt uppsökande arbete ta hänsyn till det setting de kommer i kontakt med.

Personlarm - exosystemets interaktion med mesosystemet

Som nämnts tidigare har flera fältgrupper personlarm. Personlarmet kan förstås som en organisatorisk hantering av risker. Med andra ord, en indirekt process i exosystemet som formar fältarbetares interaktion med de grupper de möter (Bronfenbrenner, 1979). Exosystemet får alltså konsekvenser för interaktion i fältarbetares mesosystem. Fältarbetare J pratar om hur larmen, ett verktyg som beslutats om i exosystemet, kan påverka interaktionen på mesonivå:

J: Om du har ett synligt stort jänkla larm på dig så gör ju det något med relationen och mötet också tänker jag.

Intervjuare: Ja, vad skulle det göra med relationen?

J: Nej, men jag tror att... det beror ju på arbetsmiljön, vilka man möter så att det är nog lite annorlunda mellan [områdena i stadsdelen] till exempel, det tror jag. Men jag tror att det kan signalera någon slags, som att vi skulle vara otrygga, varför behöver vi larm. Alltså att man skulle kunna få den... att det skulle kunna försämra mötet på något sätt.

Fältarbetare J resonerar kring vad ett synligt larm kommunicerar till målgruppen som fältarbetare möter. Hen frågar sig om det skulle kunna få en negativ inverkan på interaktionen. Dimpleby och Burton (1999) talar om hur kommunikation kan ske mellan grupper. I detta fall är det intressant att tala om deras begrepp ickeverbal kommunikation, specifikt kommunikation genom *klädsel*. Ett larm skulle alltså kunna kommunicera ett negativt laddat budskap om fältarbetarnas relation till sin målgrupp. Fältarbetare B utvecklar ett liknande perspektiv på personlarm i socialt fältarbete:

B: Jag skulle personligen aldrig ha larm på mig [...] och jag tänker att det är ett jätteproblem om jag skulle vara tvungen att ha larm, då ska inte jag jobba kvar här liksom.

Intervjuare: Hur ser du på larmet då, vad står larmet för?

B: Larmet för mig står för någonting annat, men jag tror... För målgruppen står larmet för att... Om jag är målgrupp så skulle jag föreställa mig "aha, du har larm på dig för att jag inte är att lita på och jag är farlig", och det stigmatserar min målgrupp genom att säga att "ni är ett problem och därför behöver jag ha larm på mig och jag är mer värd än vad du är". Där tror jag att genom att göra mig själv så ofarlig som möjligt [...] att det är lättare att möta målgruppen, att likna dom, att liksom känna att "jag står här för att jag vill vara här och jag tror på det och jag är trygg här". Larmet skulle ändra bilden av mig och göra mig mer till en uniformsbärare kanske.

Fältarbetare B reflekterar kring vad det innebär att organisera sig med larm i relation till den målgrupp fältarbetare möter. Problemet med en sådan organisering är vad det kommunicerar om fältgruppen till målgruppen. Dimbleby och Burtons (1999) beskrivning av klädsel som en form av ickeverbal kommunikation kan användas för att förklara hur personlarmet kommunicerar ett budskap, som Fältarbetare B hävdar bidrar till en negativ perception av fältarbetare hos målgruppen.

I syfte att avdramatisera relationen mellan grupper, interaktion i mesosystemet, förespråkar Fältarbetare B att de organisatoriska förutsättningarna i exosystemet inte innefattar personlarm. På så sätt undviker fältarbetaren att uppfattas som en "uniformsbärare" och som ett hot. Fältarbetare B presenterar sig på ett visst sätt för att styra mottagarens perception - i likhet med hur Dimbleby och Burton (1999) beskriver självpresentation. I resonemanget kring uniformsbärare finns en likhet med Shins (2011) fynd om ett samband mellan socialarbetares utsatthet för våld och att uppfattas som kontrollerande av klienter. Fältarbetare B argumenterar mot larm utifrån att det skulle kunna bidra till en uppfattning av fältarbetare som kontrollerande.

Fältarbetare A delar inte ovannämnda fältarbetares bild av personlarmet, utan presenterar ett annat synsätt:

A: Vi skyltar inte med vårt larm, vi har ju inte det framme. Väktare till exempel, där har du det ju framme på bältet eller ute på bröstet. Vi har ju den alltid i fickan. [...] Och jag står inte och håller min tumme på [larmknappen]. Det är aldrig heller någon ungdom som har frågat vad det är för larm eller så.

Intervjuare: Det är aldrig någon som frågat?

*A: Det är aldrig någon som har sett dem. Och vi har inte haft framme dem. Jag tror inte ungdomar vet om att vi har dem, och skulle någon få se det så är det ju inget konstigt att säga det heller, tycker jag. "Det är ett personlarm jag har, ifall det skulle hända mig någonting så vill min chef veta att jag har det bra, att jag klarar mig." Om jag förklarar så, istället för att förklara "det är ett personlarm som om jag trycker på det så kommer polisen". Det är två olika sätt som man kan uttrycka det på *skrattar*. Så att, ja men avdramatisera det lite i varje fall. För de behöver inte veta att jag kan uppleva... eller att min chef tror att är otryggt för mig att vara ute och jobba. Utan istället "min chef ska veta att jag klarar mig på jobbet, och om det är nånting så har jag den." Så man kan lägga upp det på olika sätt.*

Genom att presentera larmet på ett avdramatiserande sätt menar Fältarbetare A att det går att undvika att personlarmet stigmatiserar målgruppen eller negativt påverkar deras perception av fältarbetarna. Fältarbetare A tillämpar i likhet med Fältarbetare B självpresentation för att påverka hur hen uppfattas i sin roll som fältarbetare. Skillnaden är att Fältarbetare B tar avstånd från larm i sin självpresentation medan Fältarbetare A försöker forma en positiv bild av larmet, för att motverka en negativ perception av fältarbetare i relation till deras målgrupp.

7.3.3. Att påtala sitt syfte för exosystemet

Ett sätt att hantera risker är att påtala sitt syfte som fältarbetare inför ledningen. Denna form av hantering anknyter till de risker som uppkommer till följd av hur arbetet organiseras (se 7.1.2 – *Uppgifter från organisationen*). Utifrån diskussionen om att arbeta vid oroligheter såsom skjutningar frågas Fältarbetare A följande:

Intervjuare: Att ni ska ut när det skjuts, hur ser ni på det?

A: Vi har ju satt väldigt stopp för sådana grejer. [...] Vi har ett visst arbetssätt, vi ska ju finnas där innan skjutningen och efter skjutningen - det vill säga ta hand om ungdomar som är oroliga, som har frågor, möta boende, vara de här trygga personerna som man kanske kan sitta ned och ta en fika med och prata om hur man mår. Vi ska inte ut och se till att det inte skjuts igen. Det är inte vårt uppdrag. Vi har ju ingenting att stoppa någonting med överhuvudtaget, mer än min relation. Om "han" är förbannad på "honom" så tror jag inte min relation hindrar en kula för det. Där har man ju en övertro ibland på att fältare ska göra under. Jag menar, är det upplopp i en stadsdel så jag menar visst, jag kan säkert ta de här tolv-tretton ungdomarna och be dem sluta en stund om jag har så mycket relation med dem. Men då får de ju vara tretton, fjorton, femton år också. Jag kan inte gå in i ett gängkrig med tjugosexåringar och säga: "vet ni vad, ikväll skjuter ni inte". "Vem fan är du?" kommer de säga.

Fältarbetare A konstaterar att de befintliga metoder som bygger på relationsskapande inte är genomförbara i de allvarliga våldssituationer hen beskriver. Risken för fältarbetaren i den aktuella situationen kan följaktligen inte heller hanteras utifrån befintliga strategier på mikronivå eller mesonivå. Vad som kvarstår är att försöka ändra de organisatoriska strukturer som skulle kunna försätta fältarbetaren i den beskrivna riskfyllda situationen. Det görs genom att kommunicera med organisationens ledning för att påtala att den riskfyllda uppgiften faller utanför fältarbetets syfte.

7.3.4. Kompensation

Med begreppet *kompensation* menar vi de strategier som fältarbetarna tillämpar på en nivå för att täcka upp för de brister de upplever på en annan nivå. De olika nivåerna kan förstås utifrån den ekologiska systemteorin där olika nivåer interagerar med varandra (Bronfenbrenner, 1979). Nedan förklarar vi hur bristande hantering i exosystemet kompenseras i mikrosystemet.

Fältarbetare G tillfrågas om hur det arbetas förebyggande mot risker i fältarbetet. Hen svarar att det finns förebyggande strategier organisationen men ifrågasätter om de är tillräckliga:

G: Ja, det finns ju en hot- och våldsplan, som jag inte vet sist när vi gick igenom. Väldigt kasst uppdaterad tror jag. Där står det ju en massa sådana här grejer, sånt man redan vet. "Ge dig inte in...", och så vidare, "...i situationer. Avvakta. Tryck på larmet. Ring polisen." A men sådana, egentligen... Bra, jättebra att ha ibland. Men ibland kan man inte gå efter dem, för att du hamnar i situationer då du måste göra något.

När organisatoriska institutioner, likt en handlingsplan för hot- och våldssituationer, upplevs otillräckliga för att hantera en situation så behöver fältarbetaren kompensera med andra strategier. Fältarbetare G nämner inte specifikt vilka strategier det rör sig om men uttrycker att något måste göras i den aktuella risksituationen, oberoende de hanteringsstrategier som utformats av organisationen. Då hanteringen som sker på exonivå upplevs otillräcklig så måste individen kompensera med egna strategier på mikronivå. Fältarbetare G klargör behovet av kompensation. Fältarbetare I förklarar vidare hur hen kompenserar på mikronivå för brister i exosystemet:

I: Vi har inga larm, vilket vi har försökt tjata på i två år, men det liksom händer inte riktigt. Så det är väl så här, det hade väl varit bra att ha, men vi gör, i och med att vi känner varandra så väl också så gör vi ju alltid bedömningar att så här

är det någon av oss som känner att så här att "den här situationen går vi inte in i", då gör vi ju inte det och då blir det ju oftast bra.

Larmet har vi tidigare förklarat som en organisatorisk form av riskhantering i fältarbetares exosystem. Fältarbetare I har inte larm och beskriver hur hen istället använder sin kollega för att hantera risker. Vid otillräcklig hantering på en nivå, kompenserar fältarbetaren på en annan nivå. I den mån exosystemet inte tillhandahåller skydd mot risker förlitar sig fältarbetaren istället på sin kollega. Interaktionen med kollegorna kan liknas vid den direkta interaktionen som Bronfenbrenner (1979) syftar på med begreppet mikrosystem.

8. Slutsats

De intervjuade fältarbetarna har gett blandade svar kring hur vanliga risker är i deras arbete. Vi har sett en tendens i att risker är vanligare förekommande för de fältarbetare som arbetar i särskilt utsatta eller utsatta områden än de som inte gör det. Samtliga fältarbetare uppger att det kan finnas risker i det uppsökande fältarbetet. För några av fältarbetarna är det hypotetiska risker, medan andra kan redogöra för riskerna från egna upplevelser.

Många av de risker vi sett i det sociala fältarbetet har påvisats i andra former av socialt arbete (Littlechild, 2005; Horwitz, 2006; Shin, 2011; Spencer & Munch, 2003). Det finns även specifika förutsättningar för risker i socialt fältarbete. Fältarbete utförs i offentliga miljöer, på arenor som fältarbetarna inte har kontroll över. I vissa fall beskriver fältarbetarna att dessa arenor innehåller inslag av kriminella element och/eller latent våld. Fältarbetarna uttrycker att det finns ofrånkomliga risker i deras arbete som de måste förhålla sig till.

Andra specifika förutsättningar är inte helt ofrånkomliga. Hur fältarbetet organiseras och hur det styrs har inverkan på i vilken grad fältarbetare är utsatta för risker. Att tilldelas uppgifter som inte tillhör det ordinarie fältarbetet är ett sätt som styrningen av arbetet kan öka fältarbetarnas utsatthet för risker. Ytterligare en förutsättning för fältarbetares utsatthet för risker är hur de uppfattas av människorna de möter i offentliga miljöer. Om fältarbetare uppfattas negativt så ökar det även utsatthet för risker.

De risksituationer fältarbetarna uppgett att de själva eller deras kollegor utsatts för är bland annat: hot samt hot av sexuell karaktär, att få skällsord ropade efter sig, fysiskt våld (extremt ovanligt), att bevittna våld eller kriminella handlingar, att beskjutas med grön laser, att få föremål kastade mot sig, vandalisering av fältarbetarnas fordon, att bevittna pågående inbrott i sitt kontor samt att försöka stävja bråk.

Sätt som fältarbetare påverkas är att: känna rädsla, otrygghet eller obehag inför särskilda situationer, platser och personer, eller efter en incident känna rädsla i sitt yrkesutövande, samt bli arg och upprörd över händelser mot en själv och andra.

Tre faktorer är centrala för hur fältarbetarna påverkas. Den första faktorn är motivet bakom risken. Risker som har personligt bakomliggande uppsåt påverkar fältarbetarna i högre utsträckning än mindre personliga uppsåt. Den andra faktorn är fältarbetarens tröskel, det vill säga deras tolerans för risker. Den tredje faktorn är larmet, som fältarbetare säger antingen ökar eller minskar riskers påverkan.

Vad avser hur risker i det sociala fältarbetet hanteras har vi utformat fyra principer som fältarbetare tillämpar för att förebygga eller hantera risker: principen om att risker ska tas på allvar, principen om avdramatisering, principen om att påtala sitt syfte samt principen om kompensation.

Principen om att risker ska tas på allvar innebär dels att individen anses ha skyldighet för att ta sin känsla av en risk på allvar, dels att kollegorna och organisationen förväntas ge individen sitt fulla stöd i den känslan. Denna princip ligger nära det Spencer och Munch (2003) skriver är organisationens skyldigheter när en socialarbetare utsatts för våld av en klient. Att tas på allvar har vi kunnat förklara utifrån individnivå, mikrosystem, mesosystem och exosystem ur Bronfenbrenners ekologiska systemteori.

Principen om avdramatisering anknyter till risken om att uppfattas negativt. Avdramatisering sker i regel genom att fältarbetaren kommunicerar ut att den inte är ett hot. Denna princip har

vi kunnat förklara utifrån mesosystem och exosystem ur Bronfenbrenners ekologiska systemteori.

Principen om att påtala sitt syfte anknyter till risker som har sin grund i särskilda uppgifter från organisationen. När fältarbetarna påtalar sitt syfte försöker de att övertyga organisationens ledning att fältarbetet inte ska innefatta så kallade "akutuppdrag". Att fältarbetare påtalar sitt syfte har vi analyserat utifrån individens relation till exosystemet.

Principen om kompensation utmärker sig då den tillämpar vissa hanteringsätt för att kompensera för andra hanteringsätt. Enligt denna princip sker hantering av risker genom att brister i exempelvis exosystemet kompenseras i exempelvis mikrosystemet.

9. Diskussion

Till studiens begränsningar kan nämnas bortfallet av en fältgrupp vars upptagningsområde enligt uppgift skiljer sig från Göteborg Stads övriga sex. Bortfallet innebär en begränsning för studiens möjlighet att ge en omfattande bild av fältarbetet i Göteborg. Vidare begränsas studien av att den inte omfattar betydelsen av exempelvis kön och etnicitet för risker i fältarbetet. Slutligen har vi begränsats i att vi undersöker ett i praktiken obeforskat ämne. Som var väntat utifrån vår explorativa ansats har vi fått en bred och mångtydig empiri. Det har försvårat vår formulering av begreppsramar och tvingat oss att justera tillämpningen av teorier.

Utifrån *Uppgifter från organisationen* har vi reflekterat kring vad som möjliggör att fältarbetarna kan tilldelas uppgifter utanför deras eget föreställda syfte. En möjlig förklaring är beslutfattares syn på fältarbete. En informant uttrycker att fältarbetarna ses som ”en politisk slagpinne”. Ett närliggande resonemang återfinns under *Fältarbetarens tröskel* där en informant argumenterar för att utbildningsbakgrunden hos fältarbetarna i hennes arbetsgrupp påverkar deras syn på sitt uppdrag och på risker i sitt arbete.

I likhet med Shins (2011) jämförelse mellan social barnavård och serviceinriktat socialt arbete hade det varit intressant att jämföra fältarbetare med socialsekreterare. Hur skiljer sig påverkan och hantering av risker i de olika yrkena? Hur stor trygghet ger det egentligen att kontrollera sin miljö på kontoret? Finns det bättre utformade hanteringssätt för risksituationer på socialkontor än i fältarbete?

I denna studie har vi haft ett kvalitativt fokus på risker i uppsökande socialt fältarbete. Ett intressant framtida forskningsämne hade varit en kvantitativ ansats för att ta reda på hur vanligt eller ovanligt förekommande risksituationer faktiskt är.

Referenslista

Andersson, Björn (2005) Fältarbete - en brokig kontinuitet. I: Birgitta Ander, Malin Andersson, Kajsa Jordevik & Annukka Leisti (red.) *Möten i mellanrummet. Socialt förebyggande arbete med ungdomar*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Andersson, Björn (2010) *Erfarenheter av uppsökande arbete med vuxna och unga vuxna. En rapport baserad på fem forskningscirkclar om uppsökande arbete*. Göteborg: FoU i Väst

Andersson, Björn (2013) Finding ways to the hard to reach - considerations on the content and concept of outreach work. *European Journal of Social Work* 16 (2): 171-186

Bronfenbrenner, Urie (1979) *The Ecology of Human Development* Cambridge, Massachusetts & London, England: Harvard University Press

Bryman, Alan (2011) *Socialvetenskapliga metoder*. Uppl. 2. Stockholm: Liber

Calissendorff, Jan, Staffan Höjer & Per Svensson (1986) *Grundbok i socialt fältarbete*. Stockholm: Liber

David, Matthew & Carole D. Sutton (2016) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Dimbleby, Richard & Graeme Burton (1999) *Kommunikation är mer än bara ord*. Uppl. 2. Lund: Studentlitteratur.

Egidus, Henry (2008) *Psykologilexikon*. Uppl. 4. Stockholm, Natur och Kultur.

Fagerblom, Anders, Birgitta Ander, Malin Andersson, Kajsa Jordevik & Annukka Leisti (2005) Lika men ändå olika - fältarbetare i Sverige och andra länder. I: Birgitta Ander, Malin Andersson, Kajsa Jordevik & Annukka Leisti (red.) *Möten i mellanrummet. Socialt förebyggande arbete med ungdomar*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Horwitz, Mark J. (2006) Work-Related Trauma Effects in Child Protection Social Workers. *Journal of Social Service Research* 32 (3): 1-18

Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Uppl. 3. Lund: Studentlitteratur.

Lennéer-Axelsson, Barbro & Ingela Thylefors (2013) *Konflikter: Uppkomst, dynamik och hantering*. Stockholm: Natur och kultur

Littlechild, Brian (2005) The Stresses Arising from Violence, Threats and Aggression against Child Protection Social Workers. *Journal of Social Work* 5 (1): 61-82

Nyström, Anne-Sofie (2012) Mellan empati och kritisk granskning? Forskningsdeltagande som risk. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman - forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups

Polismyndigheten (2017) *Utsatta områden - Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen*. Stockholm: Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen - Underrättelseenheten.

Riksförbundet för Fältarbete (2016) *Socialt fältarbete - en definition*. [<http://www.faltarbete.se/wp-content/uploads/2016/02/F%C3%A4ltarbete-en-definition-RiF.pdf> Hämtat: 2018-04-18]

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Justitiedepartementet

Shin, Juhnseob (2011) Client violence and its negative impacts on work attitudes of child protection workers compared to community service workers. *Journal of Interpersonal Violence* 26 (16): 3338-3360.

Skaerbaek, Eva (2012) Ansvar, anonymitet och kunskapsanspråk. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman - forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups

Spencer, Patricia C. & Shari Munch(2003) Client Violence toward Social Workers: The Role of Management in Community Mental Health Programs. *Social Work* 48 (4): 532-544

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Åsberg, Rodney (2000) *Ontologi, epistemologi och metodologi: en kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser*. Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för pedagogik och didaktik

Bilagor

Bilaga 1 – Informationsmail

Hej!

Detta är ett informationsmail som skickas ut till de som uttryckt intresse för att delta i vår studie, eller som bett om mer information om den. Om det är flera fältassistenter i din fältgrupp som är intresserad av att delta ber vi er att dela med er av denna information till dem. Vi har riktat in oss på de sju fältgrupperna i Göteborgs stad och vårt mål är samtliga grupper ska representeras. Vi planerar att genomföra 10-15 intervjuer.

Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka vilka risker som fältassistenter kan uppleva i sitt arbete i offentliga miljöer, samt hur riskerna hanteras på individ-, grupp- och organisationsnivå.

Intervjuns utformning

Vi räknar preliminärt med att intervjuerna maximalt tar en timme. Vi vill genomföra intervjuer med en fältassistent i taget. Vi hoppas att ni har möjlighet att ta emot oss på er arbetsplats för intervjuerna. Kontakta oss om något av detta inte är möjligt, så att vi kan hitta en så bra lösning som möjligt.

Informerat samtycke

Deltagande i vår studie är helt frivilligt. För att ni ska kunna ge ert samtycke till att delta i vår studie är det viktigt att ni vet under vilka förutsättningar den genomförs.

Materialet kommer att behandlas på sådant sätt att deltagarnas identitet skyddas i största möjliga mån. Vi kommer inte att koppla citat till enskilda fältgrupper och vi kommer att anonymisera samtliga deltagare.

Vi strävar efter att bibehålla deltagarnas konfidentialitet. Utanför gruppen fältarbetare i Göteborgsområdet vill vi med någorlunda säkerhet påstå att vi kan säkra varje deltagares konfidentialitet. Inom gruppen fältarbetare i göteborgsområdet uppfattar vi att det finns en så pass god kännedom mellan kollegor att bibehållen konfidentialitet inte kan garanteras. Vi kan alltså inte lova att en fältassistent i Göteborg eller kranskommuner inte kan utröna en kollegas identitet utifrån de berättelser som presenteras i uppsatsen.

Man kan närsomhelst under uppsatsens skede dra tillbaka sitt samtycke helt, eller gällande vissa delar av intervjun.

Bokning av intervjutid

Om ni inte redan har bokat en tid med oss, och är intresserade av att delta, ber vi er att kontakta oss med ett eller flera förslag på intervjutider som passar er. Vi har lediga tider för

att genomföra intervjuerna under vecka 10-11, men kan i enskilda fall även lägga intervjuer under vecka 12.

Vänliga hälsningar från Victor och Sebastian!

Bilaga 2 – Intervjuguide

Presentation av oss: (inkluderat informerat samtycke + material förstörs)

Presentation av syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka vilka risker som fältassistenter upplever i sitt arbete i offentliga miljöer, samt hur det sociala fältarbetet hanterar riskerna.

Med risk avser vi de risker som den enskilde fältarbetaren utsätts för. I vår studie har vi valt att fokusera på det fältarbete som sker i offentliga miljöer.

Intervjupersonens presentation

Intervjupersonen bes berätta kort om verksamheten, om sitt arbete och om det geografiska området de är verksamma i. (hur uppfattas man som fältare i området)

Finns det några risker i samband med ditt arbete i offentliga miljöer? Följdfrågor: berätta om vilka risker som finns. Hur uppstår de?

Riskers påverkan

Hur påverkas du av risken? (Om möjligt, koppla till en eller flera specifika risker som IP själv tagit upp) (Om IP tycker frågan är diffus: definiera påverkan och risken).

Riskhantering

Hur hanterar du risken?

Hur gör ni i gruppen för att hantera risker? Hur hanteras risken på organisatorisk nivå? (Kopplat till ett/några exempel) (Om frågorna känns oklara, definiera hantera)

Ser du några förbättringsområden i hur riskerna hanteras, och i så fall vilka?

Avslutning

Gemensam sammanfattning av intervjun. Håller IP med om vår bild av intervjun, eller vill IP lägga till något? (påminna om informerat samtycke) (ok att kontakta om vi har fler frågor?)